

81.2009

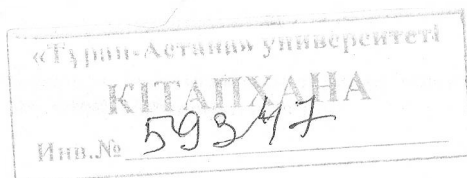
18

«Тұран-Астана» университеті

Карипжанова Г.Т., Мурзагалиева А.А.

«Қазақ тілі»
(шетелдік студенттер үшін)

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

Нұр-Сұлтан, 2019

УДК 811.512.122(075)

ББК 81.2 қат-929

К25

Шкірсарапшылар:

Ғ. Е. Имамбаева – Инновациялық Еуразия университетінің доценті, филология ғылымдарының докторы;

Р. М. Мүгәлиева – С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің доценті, филология ғылымдарының кандидаты.

Карипжанова Г. Т., Мурзағалиева А.А.

К 25 «Қазақ тілі» (шетелдік студенттер үшін)». Оқу құралы/
Карипжанова Г. Т., Мурзағалиева А.А. – Нұр-Сұлтан: Тұран-Астана университеті, 2019. – 98б.

ISBN 978-601-7871-57-4

«Қазақ тілі (шетелдік студенттер үшін)» атты оқу құралында шетелдік студенттерге қазақ тілін үйренуге мақсаты көзделеді. университеттің барлық мамандығы студенттеріне тіл үйрету үшін арнайы курстарда пайдалануға болады. Сонымен қатар қазақ тілі мамандары мен осы сала бойынша зерттеушілерге, жоғары оқу орны студенттеріне, магистранттарға қажетті практикалық құрал ретінде де ұсынуға болады.

«Тұран-Астана» университетінің Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды

Материалдың дұрыс болуына, грамматикалық және орфографиялық қателерге авторлар мен құрастырушылар жауапты

ISBN 978-601-7871-57-4

© Карипжанова Г. Т., Мурзағалиева А.А 2019

© Тұран-Астана университеті, 2019

Мазмұны

Түсінік хат	4
Explanatory note	
Сөздің лексикалық, грамматикалық мағынасы	5
Lexical and grammatical meaning of the word	
Сөздің тура және ауыспалы мағыналары көркем әдебиетте қолданылатын түрлері	11
Direct and variable values of the word , types used in the literature	
Омофон, омограф, пароним сөздер	19
Omophone, homograph, paronim words	
Табу сөздер-халықтың әдет-ғұрпын, салтын, тұрмысын ашатын сөздер	25
Tabu words is words of Kazakh culture	
Эвфемизм мен дисфемизм сөздер	29
Words of euphemism and dysphemism	
Тұрақты тіркестер	33
Steady phrases	
Мақал-мәтелдер	38
Proverbs and sayings	
Кірме және диалект сөздер	46
New-Arbitrary	
Кәсіби және термин сөздер	51
Grammar and dialects	
Лексика тарауын қайталау	56
The Repetition Of The Section Vocabulary	
Фонетика саласы туралы түсінік	66
Knowledge of phonetics	
Қазақ әліпбиі	71
Kazakh alipbi	
Дауыссыз дыбыстар	79
Silent sounds	
Буын. Буын түрлері Joints	89
Types of joints	
Тасымал	94
Word wrap rules	
Пайдаланылған әдебиеттер	96
References	

Түсінік хат

«Қазақ тілі» атты қосымша оқу құралы қазақ тілі пәні бойынша теориялық білімдерін тереңдету мақсатында құрастырылды. Оның басты мақсаты – оқушылардың теориялық білімдерін тереңдету, білім, білік, дағдыларын ширату, шығармашылық қабілеттерін дамыту. Бұл оқу құралы оқушылардың лексикология, фонетика, сөзжасам салаларынан білімдерін тереңдетіп, білік-дағдалырын жетілдіре түседі.

Оқу құралдағы тапсырмалар мемлекеттік стандарт талаптарына сай құрастырылған. Оқу құралына енген тапсырмалардың өзіндік ерекшеліктері бар. Оқушылардың ойлау қабілетін дамыту мақсатында тест тапсырмалары ұсынылды. Тест тапсырмалары оқушының өзіндік ізденуін талап етеді. Сонымен қатар, оқу құралында қазақ тілінен логикалық тапсырмалар қамтылды. Оқу құралында оқушылардың логикалық ойлауын жетілдіру, сауаттылықты арттыру, теориялық білімін тексеру, практикалық дағдыларын қалыптастыру.

Explanatory note

Additional textbook "Kazakh language" is designed to deepen the theoretical knowledge of the Kazakh language. Its main goal is to deepen the theoretical knowledge of students, consolidate knowledge, skills, development of creative abilities. This manual allows students to deepen their knowledge in the field of lexicology, phonetics, word formation, improve skills.

The tasks of the training manual are made in accordance with the requirements of state standards. The tasks included in the collection of teaching AIDS have their own characteristics. In order to develop students' thinking, test tasks were offered. Test tasks require independent research of the student. In addition, in the training manual were used logical tasks in the Kazakh language. The training manual took into account the improvement of logical thinking of students, literacy, testing of theoretical knowledge, the formation of practical skills, the implementation of practical work through the search.

Сөздің лексикалық, грамматикалық мағынасы

Lexical and grammatical meaning of the word

I-жаттығу. Тіл білімінің лексика саласына арналған сұрақтарға жауап

беріндер.

1. Тіл білімінің лексика саласының зерттеу нысанын ата.
2. Лексиканың қандай салаларын сендер білесіңдер?
3. Сөздіктердің қандай түрлерін білесіңдер?
4. Сөз мағынасын қай сөздік арқылы ашамыз?

Exercise 1. Answer the questions on the lexical and grammatical field of linguistics

1. Name the research form of the lexical field of linguistics.
2. What areas of lexis do you know?
3. What kinds of dictionaries do you know?
4. Through what dictionary reveal the meaning of the word?

2-жаттығу. Сөздердің мағыналарын анықтап, кестені толтырыңдар.

Ақбөкен, қызыл күрең, алаша, әсемпаз, жазу, қыран, сөйлеу, бесін, дәптер, таңсәрі, сұңқар, дәрі, мейірімді, жүгіру, орындық, ләйлек, өрескел, созуар, ақшам, сары ала.

Зат атауы	Жан-жануар, күс атауы	Сын, бейне, түс, қасиет	Қимыл-қозғалыс	Уақыт

Exercise 2. Determine the meaning of words, fill in the chart.

Saiga, vinous, carpet, elegance, writing, eagle, speaking, noon, notebook, dawn, sparrowhawk, drug, kind, running, seat, stork, rude, verbal, evening, variegated yellow.

The name of the object	The name of the animal or bird	Criticism, view, color, property	Movement	Time

3-жаттығу. 1. Мәтінді оқып, негізгі ойды анықтандар

Бүркіт

Бүркітті үйге енгізіп, тұғырдың үстіне қондырды. Жәнібек қасынап қалмай жүр. Қыранды жақыннан көргені – осы. Көзі қандай өткір! Жанжал іздегендей жалт-жұлт етіп шытынай қарағанда, өңменіңнен өтеді. Тұмсығы қалмақы қылыштай қайқая біткен. Үлпілдеген балақ жүні мен мойнында ғана қызғылт жолақ бар. Басқа жері көмірдей қап-қара. Сары сактиян саусақтары бұж-бұж боп, шорланып біткен. Бұл да Базекеннің өзіндей кәрі болса керек. Шар болаттай кара көк тегеуріні мұқала бастаған. Жем бере қоймадың деп ызаланды ма, шұрық-тесік тұғырды сықырлата қысып жіберді.

- Тәк-тәк ... Бүгін сіркесі су көтермей, шөлкестеніп отыр. Бәлем, тұра тұр, томағанды кигізіп қояйын.

Базар сөйлей жүріп бір қуыс былғарыны бүркіттің басына кигізе салды. Жаңа ғана шатынап тұрған тентек құс баладай момақан күйге түсті.

2. Келесі сөздердің мағынасын «Түсіндірме сөздіктен» қарап жазып алыңдар.

тұғыр-
сактиян -
тегеурін-

томаға -
момақан -
өңмен -

3. Аң аулау, құс салу, құс баптау, ит жүгірту тіркестерінің мағынасын ашыңдар.

4. «Қыран бүркіт не алмайды, салса баптап ...» тақырыбына ойтолғау жазыңдар.

Exercise 3. 1. Read the text, identify the main ideas

Golden eagle

He put the eagle in his house and put it on a pedestal. Zhanibek does not lag behind him. It's his first time seeing him closely. What sharp eyes! When he looks in tears, runs through his chest like he's looking for conflict. His nose looks like a sword of Kalmaks. There are red stripes on the legs and neck of the pampered wool. Other places black as coal. His yellow fingers are scarred. Perhaps he, too, is as old as the Bazeke. Black and blue spurs as the steel began to be weary. Clamped the pedestal, it was like he was furious he didn't give him food.

- Today he is not in the mood and wants to drink. Stand, will put you in Falcon Eyecup.

Bazar talking put him pitted skin. Capricious bird became calm.

2. Write the meaning of the following words from the "Dictionary".

Tug'yr-

Tomag'a -

Saqtian -

Momaqan -

Tegeurin -

O'n'men -

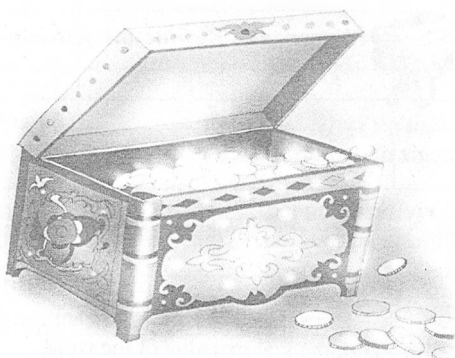
3. Discover the meaning of the phrase hunting, poultry, running dogs.

4. Write an essay on the topic «That will not get an eagle if you send it to hunt well-groomed»

4-жаттығу. Тапқыр болсаң, тауып көр.
Ребусты шешсең біріккен ай аты шығады.

40 "К үй 2"

Exercise 4. If you are resourceful, find it.

If you decide the rebus, the name of a single month will appear.

40 "Ku'i 2"

5-жаттығу. Мақал-мәтелдердерді көшіріп жазып, қарама-қарсы мағынаны білдіретін сөздердің астын сызындар.

1. Жігіт бір сырлы,
Сегіз қырлы болсын.

3. Батыр бір өледі, қорқақ мың өледі.

4. Жақсыдан үйрен, жаманнан жирен

2. Оқусыз білім жоқ,
Білімсіз күнің жоқ.

5. Ақылды адам – батпан-ақ
Ақылсыз адам – сасқалақ

Әрбір сөздің беретін екі мағынасы болады: а) сөздің лексикалық мағынасы; ә) сөздің грамматикалық мағынасы.

«Бала кітапты жолдасынан алып оқыды» деген сөйлемді алар болсақ, бұл сөйлемде бір-бірімен тиісті дәрежеде грамматикалық байланысқа еніп айтылған 5 сөз бар: әрбір сөз, ең алдымен, белгілі лексикалық мағынаны білдіріп, сонымен қатар, бір не бірнеше грамматикалық мағыналарға да ие болып тұр.

Мысалы: *кітапты* деген сөзде бір лексикалық, екі грамматикалық мағына бар. Лексикалық мағынасы белгілі заттың атауы болуында. Ал сонымен бірге нәрсенің біреу екендігін білдіретін жекелік грамматикалық мағына мен түбір сөзге жалғанған *-ты* – қосымшасы арқылы табыс септіктік грамматикалық мағынасы байқалады.

Сөйлемдегі сөздердің беріп тұрған негізгі ұғымы лексикалық мағына да, сөздердің сөйлемдегі өзара қатынасы грамматикалық мағына.

Сөзде лексикалық мағына біреу болады да, ол сөздің түбір тұлғасы арқылы көрінеді. Бір сөзде грамматикалық мағына біреу болуы да, бірнешеу болуы да мүмкін.

Exercise 5. Rewrite the proverbs, and underline the words that give opposite meanings

1. Jigit bir syrly,
Segiz qyrly bolsyn .

3. Batyr bir o'ledi, qorqaq myn' o'ledi.

4. Jaqsydan u'iren, jamannan jiren

2. Oqy'syz bilim joq,
Bilimsiz ku'nin' joq.

5. Aqyldy adam batpan-aq
Aqylyz adam sasqalaq

Each word has two meanings: а) lexical meaning of the word; а') grammatical meaning of the word.

If we take the sentence " Bala kitapty joldasyнан алып оqyды", there are five words in this sentence that are grammatically related to each other: each word has, first of all, well-known lexical meaning, and also has one or several grammatical meanings.

For example: The word " *kitapty* " has one lexical, two grammatical meanings. The lexical meaning is the name of a known substance. Also with the help of a separate grammatical meaning, which is part of something, and with the help of the end *-ty-* of the accusative case, which is attached to the root word observed grammatical meaning.

The main meaning of words in a sentence is lexical meaning, the relations of words in sentences are grammatical meaning

The word has some lexical meaning, and it is expressed through the root of the word. One word can have grammatical meanings, so there can be several meanings

Қазақ тілі + Биология

Kazakh language+ biology

6-жаттығу. Кестеде берілген өсімдіктер атауларының лексикалық және грамматикалық мағыналарын анықтаңдар.

Өсімдік аттары	Лексикалық мағынасы	Грамматикалық мағынасы		
		көптік	септік	тәуелдік
Қауыным				
Итмұрынның				
Қарбызымызды				
Қызанақтар				
Қиярын				
Күнбағысты				
Орамжапырақтар				

Exercise 6. Determine the lexical and grammatical meanings of plant names given in the chart.

Name of plants	Lexical meaning	Grammatical meaning		
		plural	case study	private
Qauynym				
Itmuryynnyn'				
Qarbyzymyzdy				
Qyzanaqtar				
Qiaryn'				
Ku'nbag'yysty				
Oramjapyraqtar				

7-жаттығу. 1. Төмендегі сөздерді қолданып, кестені толтырыңдар.

Ауылда, тұзды, дәптер, сусыз, анасымен, құмды, жылқышы, түн, мектептің, әнші, еден, мейірімді, қала, балықшы, құстар, кеме, ұстазым, айлы, қысты, күз, құрбы, сиқыршы, кітаптар, сөз, сөзуар, өтірік.

Лексикалық мағынаға ие болып тұрған сөздер	Лексика-грамматикалық мағынаға ие болып тұрған сөздер

Exercise 7. 1. Fill in the chart with the following words.

Ay'ylda, tuzdy, da'pter, sy'syz, anasymen, qumdy, jylqys'y, tu'n, mekteptin',

A'ns'I, eden, meirimdi, qala, balyqs'y, qustar, keme, ustazym, aily, qysty,

Ku'z, qurby, sikyrs'y, kitaptar, so'z, so'zy'ar, siqyrs'y

Words with lexical meaning	Words with lexical and grammatical meanings

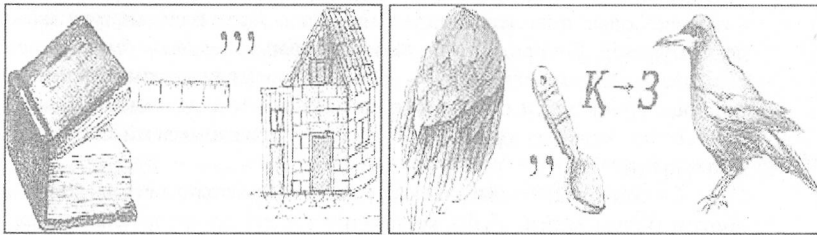
8-жаттығу. Аққу құсы туралы ақын-жазушылардың қандай шығармаларын білесіңдер? Аққу құсы туралы қанатты сөздер жазыңдар. Жалғаулы сөздерді тауып, астын ирек сызықпен сызыңдар.

Exercise 8. What works of poets and writers do you know about the Swan? Write wise words about swans. Find words with endings and underline them with wavy lines.

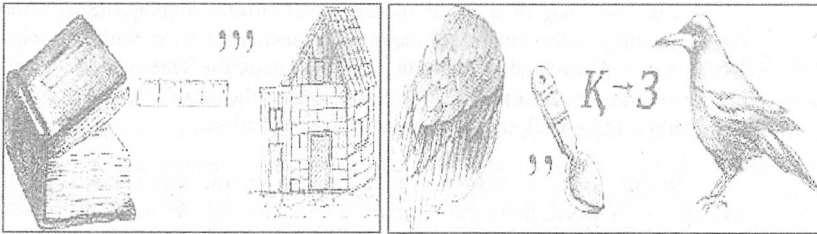
9-жаттығу. Келісіп пішкен тон, келте болмас.

Ребусты дұрыс шешсеңдер, халықтың кітап туралы мақалын оқисыңдар.

Exercise 9. Kelisip pis'ken ton kelte bolmas.

If you solve the rebus correctly, read the proverb of the people about the book.

Сөздің тура және ауыспалы мағыналары көркем әдебиетте қолданылатын түрлері

Direct and variable values of the word , types used in the literature

Сөздің затты я құбылысты атап білдіретін мағынасы тура мағына деп аталады. Тура мағына әр заттың өзіне ғана тән жеке мағынасы болып табылады, сол арқылы біз заттарды бір-бірінен айыра аламыз. Мысалы: су, қар, жер, дәптер, қалам, орман дегендер затты атаса, төмен, суық, жаман дегендер сапаны, ал келу, жүру, жазу дегендер кимылды атайды.

Сөздер әрқашан тура мағынада айтыла бермейді. Сөздің тура мағынасының негізінде туып, өрбіген, жалпы көпшілікке түсінікті ауыспалы мағыналары да болады. Лексикалық мағынаның бұл түрін туынды мағына деп атайды. Мысалы, *көз* – адамның немесе жан-жануардың көру мүшесін білдіретін оның бастапқы турамағынасы да, *күннің көзі, бұлақтың көзі* дегендегі *көз* – оның ауыспалы, туынды мағыналары. Тіл сөзінің бастапқы тура мағынасы – адамның баста орналасқан дене мүшесі, ауыспалы мағынасы – *ана тілі, орыс тілі* дегендердегі мағынасы. *Бас* деген сөз тура мағынасында дене мүшесін білдіреді. Ал *жұмыстың басы, таудың басы* және т.б. осы тәріздес тіркестердегі «аяқ» – туынды мағына, «соңы» деген мағынаны білдіреді. *Күту* деген сөздің тура мағынасы – «тосу, аялдау». Сонымен бірге бұл сөздің «сыйлау, құрметтеу» деген ауыспалы мағынасы бар. Мысалы: *қонақ күту*.

Сөздің таза, дұрыс, анық, дәл айтылуының үстіне, лебіз көрнекті, көркем болуы керек. Лебіз көркемдігі тілдегі әр алуан көріктеу құралдары мен айшықтау тәсілдерін орнымен, шеберлікпен жұмсай алудан көрінеді. Олар: *теңеу, эпитет, кейіптеу, метафора, метонимия, синекдоха*. Әдебиет теориясында бұны троп деп атайды. Троп түрлерінің бәрі ауыспалы мағынада қолданылады.

The meaning of a word or phenomenon is called an exact meaning. the direct meaning is the individual meaning of each substance, with the help of which we can distinguish objects. For example: The words *sy', qar, jer, da'pter, qalam, orman* call the object by name, the words *to'men, sy'yq, ja, an* call epy quality, the words *kely', ju'ry', jazy'* call the action.

Words are not always spoken in the literal sense. Based on the direct meaning of a word, there can be public variables for the meaning of words. This type of lexical meaning is called a derivative. For example, *ko'z* – the direct meaning of the word which representing a member of a human or animal vision, in the words *ku'nnin' ko'zi, bulaqtyn' kp'zi* the word *ko'z* – its variables and derived values. The direct meaning of the word *til* – a member of the body that is located on the head, variables meaning – in the words *ana tili, orys tili*.

The word basically refers to the body. This is the beginning of the work, the head of the mountain, and so on. The word “stop” in these phrases is a meaning meaning “end”. The word literally means “stop, stop.” At the same time, this word has the meaning “respect, respect”. For example: the hotel is waiting.

In addition to clear, precise, clear, precise words, the word must be outstanding and artistic. The beauty of the heart is evident in the language of skillful art, with the help of many visual aids and styles. These are: equality, epithet, mapping, metaphor, metonymy, synecdoche. In literary theory, this is called tropic.

Теңеу - заттың ерекше белгілерін көрсетпей-ақ, оны басқа затпен, құбылыспен салыстыра суреттейді. Теңеу – дай, -дей, -ша, -ше

журнактарымен, секілді, сияқты, тәрізді, бейне, тең деген сөздердің тіркесімен жасаады. Мысалы: *Торғайдай бұзу, жас балаша қуану.*

Метафора - ауыстыру, суреттеп отырған затты не құбылысты өздеріне ұқсас өзге затқа не құбылысқа балау. Мысалы: Әйнегі – кун, шатыры – аспан, әкең – асқартау.

Кейінтеу– жансызға жан бітіру, жансыз заттарға адамға тән мінез бен әрекеттер беріп, қызық-қызық қылықтар жасату арқылы ойды биік философияға көтеру.

Мысалы: Толқын мен толқын сырласып,

Сырларын еппен ұрласып.

Толқынға толқын еркелеп,

Меруерт көбікке оранып.

Эпитет – ұқсастығы бойынша бір заттың сынын екінші затқа қолдану. Мысалы: бірлігі кеткен ел, жасанған жау, бейбіт күн.

Сұрағы: қандай?

Метонимия – алмастыру, арасында жақындығы бар екі атын алмастырып, бірінің орнына бірін айту.

Мысалы: ауыл ұйқыда (адамдары дегеннің орнына).

Синекдоха – меззеу, бүтіннің орнына бөлшекте немесе керісінше, жалпының орнына жалқыны немесе керсінше қолдану.

Мысалы: Омарлар келеді

Equality - illustrates this to others, a phenomenon that does not manifest the special features of matter. Equal, similar, with a suffix, as a combination of words, equal and equal. Example: Turgai deer, happy boy. A metaphor is a substitution, substance or phenomenon illustrated by another phenomenon or phenomenon. For example: glass - the sun, the roof - the sky, dad - a rash. Demonstration - raising the mind to a higher philosophy, giving life to the dead, providing human behavior and actions to inanimate objects and participating in funny things. s of tropes are used in a variable sense.

FOR EXAMPLE:

Tolqyn men tolqyn syrласып,

Syrlaryn eppen urlасып

Tolqynga tolqyn erkelep

Meruert kobikke orанып.

The epithet is similar to the use of the same substance as the second substance. For example, a country that has unity, the enemy of the world, a peaceful day.

Question: What?

Metonymy is a substitute, replacing two closely related names and speaking to each other.

For example: a village is sleeping (instead of people).

Synecdo - megase, the whole substitute, or vice versa, instead of the usual, or vice versa.

For example: Omars comes.

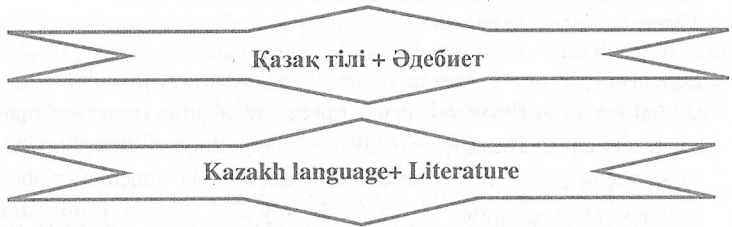

10-жаттығу. Сөз тіркесінің құрамындағы сөздерді тура және ауыспалы мағынаны білдіруіне қарай топтап жазыңдар.

- a) Жақсы сөз, жақсы адам, жақсы бала, жақсы ат
- ә) Терең сай, терең білім, терең құдық, терең сезім
- б) Дола ауыл, дола күш, дола жел, дола адам
- в) Әкемнің көзі, қазынаның көзі, терезенің көзі, бұлақтың көзі.

Exercise 10. Summarize the phrase, as it contains correct and variable values.

- a) Good word, good man, good boy, good horse
- b) Depth, deep knowledge, deep wells, deep emotions
- b) The village is full of dollars, power, wind, dollar
- c) The source of my Father, the source of the treasure, the source of the window, the source of the springs.

11-жаттығу. Өлеңді оқып шығып, өлең жолдарындағы троп түрлерін табыңдар. Өлең жолдары қай шығармадан алынған?

*Ай мүйізі шақпақтай,
Шүйделері тоқпақтай.*

Өлеңнің аты: _____

*Жарық көрмей жатсаң да ұзақ, кен тілім,
Таза, терең, өткір, күшті кең тілім...*

Өлеңнің аты: _____

*Ақ киімді, денелі, ақ сақалды,
Соқыр, мылқау, танымас тірі жанды...*

Өлеңнің аты: _____

Exercise 11. Read the world and find the trappings on the poems. What verses are derived from works?

Ai muizi shaqpaqtaı,

Shuideleri toqpaqta.

Poem name: _____

Zharyq kormeı zhatsan da, ken tilim,
Taza, teren, otkir, kushti, ken tilim.

Poem name: _____

Aq kyimdi, deneli, aq saqaldy,
Soqyr, mynqau tanimas tiri zhandy.

Poem name: _____

12-жаттығу. Берілген тура және ауыспалы мағынадағы сөздерді координаталық жазықтыққа сәйкестіріп жазыңдар.

1. Алтын күз
2. Ыстық су
3. Темір күрек
4. Алтын сағат
5. Асқар тау
6. Күміс көмей
7. Биік үй
8. Таза бөлме
9. Суық сөз
10. Дәмді тағам

Exercise 12: Correct and vertical words in the coordinate plane.

1. Autumn fall
2. Hot water
3. Iron shovel
4. Gold watch
5. Mount Askar
6. Silver plating
7. High house
8. Clean room
9. Cold speech
10. Delicious food

Гипонимдер (гр. *hupo* - асты, төмен + гр. *онума* - атау) - жалпылама-түр түсінігіне қатысы жағынан түр-тек тілдік единицалар деп аталады. Гипонимдер – мағыналары бағынышты сөздер. Түрді білдіретін сөздер (мысалы «қызғалдақ», «сарғалдақ») текті білдіретін сөздердің (мысалы: «гүл») гиперонимдері болады. Синонимиямен салыстырғанда гипонимның ерекшеліктері бар. Мәтінде гипоним орнына гиперонимді қолдануға болады. Мысалы: *Ол бәйшешек гүлін сыйлады және Ол гүл сыйлады.*

Hyponyms (see Hupo - under, lower + onyma - name) are usually called language units. Hyponyms are subordinate words. Typical words (for example, "tulips", "spruce") are hypertonyms (for example, "flower"). There is some peculiarity of the hyponym as compared with synonyms. Hyperonyms can be used in the text instead of hyponym. For example: He gave a flower a bouquet, and He gave a flower.

Exercise 17. Find words that are synonymous with synonyms, hyponyms, hyperonyms, antonyms and words of the same name.

Birch	Summer	precious	Poplar	Black-white	Tree
	Zhuz	bijou	Rose	Friend-pest	mosaic
	Say	coral	Ring	Old -young	Star

Қазақ тілі + Әдебиет + География

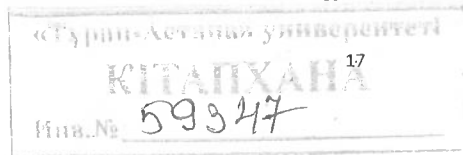
Kazakh language+ Literature+Geography

18-жаттығу. Үзіндіні оқып шығып, негізгі идеясын ашындар. Үзінді қай шығармадан алынған? Үзіндіден бірігу арқылы жасалған жер, тау аттарын тауып, Қазақстанның физикалық картасынан белгілеп көрсетіндер.

Жетісуды көргенде: «Мынау Жетісудың ағашының әр бұтағы жеміс екен, шаруаға жақсы қоныс» депті.

Баянауыл тауын көргенде: «Баянға жаймай, қой семірмес» деп Асан қазіргі Баянауылды өзіне жайлау етіпті.

Қарсақбай аймағын көргенде: «Айналаң жапан түз екен, тауының асты жез екен. Жұртың ашықпас!» деп жүріп кетіпті.

Шыңғырлау өзенін көргенде, Асан түсе қалып, Желмаясын суарады: «Жылқының өзі өскен жоқ. Шыңғырлау, сен құт болған екенсің, сен өсірген екенсің!» деп қонып кетіпті.

Асты сызылған сөздердің гипоним сөздерін жазыңдар.

Exercise 18. *Read the passage, and then run the main idea. What is the composition of the poem? Find out the names of the land, the names of the mountains and mark the physical map of Kazakhstan from the excerpt.*

When he saw Zhetysu, he said: "This is the fruit of the Zhetysu tree, and this is a good migration." When he saw the Bayanaul mountain, Asan called her Bayanaul. When he saw Karsakbai district, he said: "The whole earth is flat, under the mountains, it hurts you!" When Asan saw the river, he painted the river and said: "The horses could not grow, it's beautiful, you are strong, you grew up!" • Write translation words into linear words.

Көп нүктенің орнына қойған сөздер гипоним сөз бе, әлде гипероним сөз бе ажыратыңдар.

1. ... – киелі құс.

Үлгі: аққу – гипоним сөз

2. ... - ұлттық ойын.

3. Тез арада өз жанынан өлең мен күй шығару - ....

4. ... - жас келінге өлең түрінде айтылатын ақыл-кеңес.

5. Қазақтың ұлттық аспабы - ....

6. Күйші-композитор Құрманғазы табиғатқа арнап шығарған күйі - .....

7. ... – ең жарық жұлдыз.

8. « ...» – Абай Құнанбайұлының өлеңі.

9. Тышқанның бір түрі - ....

10. ... – өсімдіктің бір түрі.

Керекті сөздер: 1) Тоғызқұмалақ 2) беташар 3) қаптесер 4) суырыпсалма 5) итмұрын 6) Алатау 7) Сегізаяқ 8) аққу 9) Темірқазық 10) саптыаяқ.

Exercise 19.

Find the missing words and complete the sentence.

Do not use hyponyms or hyperlinks to replace multiple points. 1. ... the holy bird. Template: swan - Hyponymous word 2. ... national game. 3. Make poetry and melody immediately ... 4. ... - advice to a young bride like a poem. 5. National Kazakh instrument - .... 6. Kurmangazy, composer, songwriter, is in ..... 7. ... the brightest star. 8. “...” is a poem by Abay Kunanbayuly. 9. Mouse type ... 10. ... is one of the plants. Required words: 1) Togizkumalak 2) Betashar 3) qapteser 4) suyrypsalma 5) Horseradish 6) Alatau 7) Segizayaq 8) Swan 9) Temirqazyq 10) Heartbeat.

Дыбысталуы, сыртқы тұлғасы бірдей, бірақ ешбір мағыналық байланысы жоқ сөздер омонимдер деп аталады. Мысалы: Біз 21-ші жылы

Омофон, омограф, пароним сөздер

Omophone, homograph, paronim words

қысқа қарсы келдік (Ж. Ай.). 2. Етікші бізге жарымайды (мақал). Осы келтірілген мысалдардағы есімдік біз деген сөз бен құралдың аты, зат есім біз деген сөздің дыбысталуы, тұлғасы бірдей, ал мағыналары әр басқа сөздер.

Омонимдер мен көп мағыналы сөздердің өзара жақындығы бар. Осыдан келіп, кейде оларды бір-бірінен айыру қиындыққа соғады. Бірақ көп мағыналы сөздерден омонимдерді айырудың қиындығы барлық омонимдерге бірдей қатысты емес. Мысалы, — өкпе (өкпесі қабыну) деген сөз бен «реніш» деген мағынаны білдіретін өкпе деген сөздің омонимдес сөздер екені бірден ашық аңғарылады. Көп мағыналы сөздер әр түрлі заттың атауы болғанмен, олардың арасында қанда да мағыналық жақындық, ұқсастық болады. Ал омоним сөздер арасында ондай мағыналық жақындық, ұқсастық болмайды. Бас деген сөздің көп мағыналығы мен омонимдік мағынасын былайша салыстыруға болады:

Көп мағыналы сөздер - адамның басы, таудың басы, судың басы,

Омоним - аяғыңды жай бас, көрікті бас

Омоним сөздердің айырықша бір түрі есебінде омофондар мен омографтардың сөз тіркестеріндегі орфографиямен, орфоэпиямен қарым-қатынасын ескермей болмайды.

Омофон (гр. *homos* — бірдей, *phone*—дыбыс) — айтылуы бірдей, жазылуы мен мағынасы әр басқа сөздер. Мысалы, *ащы* (*дәм*), *асшы* (аспаз) сөздері айтылуда *ашшы* болып дыбысталады, *қарала* (қарсы мағынасы — *ақта*), *қара*

ала (қара түс пен ақ түстің араласып келуі) сөздерінің айтылуы - қарала. Қазақ тілінде омофондар түбір мен қосымшаның немесе сөз тіркестері сыңарлары аралығындағы дыбыстардың ілгерінді кейінді ықпал, элизия және тағы басқа фонетикалық заңдылықтардың пайда болуынан, орфоэпиялық нормаларды дұрыс сақтаудан туындайды. Сондай-ақ әр түрлі жазылатын бірақ бірдей дыбысталатын фонемалар да омофон деген ұғымға кіреді. Мысалы, қазақ тіліндегі *h* және *x* әріптерінің дыбысталуы ұқсас: *қаһарман*, *хат*.

Омографтар дегеніміз — біркелкі жазылып, екпіннің алмасып түсуіне байланысты түрліше айтылатын сөздер. Мысалы: бөлме («үйдің бөлігі») бөлме (бөл деген етістіктің болымсыз түрі). Жұп-жұбымен келген осы секілді омографтардың сыңарлары айтылуда екпін арқылы ажаратылады. Екпін аталған сөздердің зат есім сыңарларының соңғы буынына түседі де, етістік сыңарларының бас буынына түседі.

Паронимдер орыс. паронимы (грек. *para* -жакын, *oputa*-ат) — дыбысталуы жакын, бір түбірлес, жалпы грамматикалық белгілері ортақ, колданылуында мағыналық ерекшеліктері бар сөздер. Мысалы: *рәсім* — *ресім*.

Homyns sound the same as external, but have no meaning. For example: we were soon against the 21st year (J. Ai). 2. The healer does not care about us (article).

Homonyms and ambiguous words are similar to each other. Therefore, sometimes they are difficult to distinguish. But this difficulty does not apply to all homonyms. Ambiguous have something in common, even if they indicate different things. but homonyms on the contrary, they have nothing in common. When we talk about homonyms, we cannot miss homographs and homophones, spelling and orthoepy.

Homophone (Greek $\mu\acute{o}\varsigma$ "the same" $\phi\omega\nu\eta$ "sound"), phonetic ambiguity in linguistics - words that sound the same, but are written differently and have different meanings. In the Kazakh language, homophones appear between suffixes and roots or between phrase. Sometimes, they appear from the orthoepic norms. For example, in the Kazakh language, the letter "x" and "h" sound the same.

Homographs are words that coincide in their spelling, but have different sound and meaning. They can be distinguished by stress.

Paronyms are words that are similar in sound and morphemic composition, but differ in lexical meaning.

20-жаттығу. «Омофон», «Омограф», «Пароним» тақырыбынан алған теориялық білімді қолдана отырып, сұрақтарға жауап беріңдер.

1. Омофон дегеніміз не?
2. Омофон сөздерді омоним сөздерден қалай ажыратасыңдар.
3. Омограф сөздерді бір-бірінен қалай ажыртасыңдар?
4. Омоним сөзбен омограф сөздердің айырмашылығы неде?
5. Пароним сөзінің анықтамасына тоқталыңыз. Мысал келтіріңдер.

Ex-20. Use the rules about «Homophone», «Homographs» and «Paronyms». Answer the questions.

1. What is the homophone?
2. How to distinguish the homophones from homonyms?
3. How to distinguish homophones from each other?
4. What is the difference between homonym and homophone?
5. Tell about paronyms and give examples?

21-жаттығу. 1. Қорқыт атаның нақыл сөздерін мұқият оқып шығыңдар.

- Алла, Алла демейінше іс түзелмес, Тәңірі бермейінше ер байымас. Өзелде жазылмаса, құл басына қаза келмес, ажал уақыты жетпейінше, ешкімде өлмес. Өлген адам тірілмес, шыққан жан кері келмес. Ер жігітке қара құрым мал бітсе, жияр, көбейтер, талап етер, бірақ несібесінен артығын жемес. Гүрілдей шұбыра сулар тасыса, теңіз болмас. Тәкаппарлықты Тәңірі сүймес. Көңілі пасық ерде дәулет болмас. Жат баланы қанша сақтасаң да, ол ұл болмас, ол ішіп жер, киер де кетер, бірақ көрдім демес. Құл төбе болмас, күйеу бала ұл болмас. Қара есек басына жүген кигізсең де, тұлпар болмас. Күнге камқа тон жапсаң да, ханым болмас. Жапалақ – жапалақ қар жауса, жазға қалмас. Ескі қамыс біз болмас. Ежелгі дұшпан дос болмас. Мінген атың қиналмайынша, жол алынбас. Ер малын қимайынша, аты шықпас.

- Мықты жүйрік бедеуге қорқақ жігіт міне білмес, ол мінгенше, мінбесе игі... қонақ келмеген үйдің құлағаны артық. Ат жемейтін ащы шөп біткенше, бітпегені игі. Адам ішпес ащы су жылға қуып аққанша, ақпағаны игі. Баба атын шығармаған жігерсіз ұл баба белін бүгілткенше, бүгілтпегені игі. Жалған сөз бұл дүниеде болғанша, болмағаны игі.

2. Мәтінді көшіріп жазыңдар.
3. Мәтіннен омоним сөздерді тауып астын бір сызықпен, омофон сөздердің астын ирек сызықпен сызыңдар.
4. «Қорқыт ата нақыл сөздерінің тәрбиелік мәні» тақырыбына ойтолғау жазыңдар.

Ex-21

1. Read the proverbs of Korkyt Ata.

Nothing happens if not starting with the word Allah. Nobody gets richer if God does not give anything. Nobody dies until the time comes. Even if he gets richer, then that's his destiny. God does not like arrogance. A bad person will not have authority. Ash cannot be mountains, son-in-law will not be son. A donkey can not be a horse, even if he is dressed like a horse. The ancient enemy will not be a friend.

It would be better if haven't been water that a person does not drink. It would be better if the lie haven't exist in our life.

2. Write of this text.

3. Underline the homonyms and homophones.

4. Write an essay about meaning of this text.

Жұмбақтық тест – жұмбақтарды оқып, шешуін табыңыздар

Riddles

22-жаттығу. Жұмбақтарды оқып шығып, шешуін табыңдар.

Білімнен мол сый-асы,
Балғындардың ұясы.

(-----)

Тырау-тырау тырнарлар,
Тау басына жорғалар.
Еті бар, сорпасы адал,
Ол не болар, балалар?

(-----)

Сырт-сырт етеді,
Уақыт өтеді.

(-----)

Аяғы жоқ жүреді,
Сылқ-сылқ күледі.

(-----)

Екі семсер айқасқан,
Оқта-текте шайқасқан.

(-----)

Доп сынды келбеті,
Онда бар түп-түгел,
Әлемнің әлпеті

(-----)

Тікен-тікен тік пісте,
Қысы-жазы бір түсті
(-----)

Қимылдаса қос шебер
Қыруар-қыруар іс өнер.
(---)

Тұмсығын балға етіп,
Тық-тық соғады.
(-----)

Бір-ақ уыс көлемім,
Шыбын-шіркей қорегім.
Бау-бақшаны қорғаймын.
(-----)

Ex-22 Read the riddles and guess the answer

Bilimnen mol syi-asy,
Balg`yndardyn` uiasy,
(-----)

Aiag`y joq ju`redi,
Sylq-sylq ku`ledi
(-----)

Tyray` tyray` tyrnalar,
Tay` basynda jorg`alar.

Eki semser aiqasqan,
Oqta-tekte shaiqasqan.

Eti bar,sorpasy adal,

(-----)

Ol ne bolar,balalar?

(-----)

Dop syndy kelbeti,

Onda bar tu`p tu`gel

Syrt-syrt etedi,

A`lemnin` a`lpeti

Y`aqyt o`tedi.

(-----)

(-----)

Tiken-tiken tik piste,

Qimылdasa qos sheber,

Qysy-jazy bie tu`sti.

Qyry`ar-qyry`ar is o`ner.

(-----)

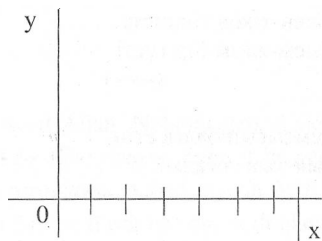
(-----)

23-жаттығу. Берілген пароним, омофон, омограф, антоним, омоним, синоним сөздерді координаталық жазықтыққа сәйкестіріңдер.

I. Көркем, сұлу

2. Суық - ыстық
3. Тартпа
4. Айт
5. Басшы-бастық
6. Тұшы
7. Жарғы-жарлық
8. Жазба
9. Батыр-қорқақ
10. Дидар, жүз
11. Жау

Ex-23. Write this paronym, homophone, homonym, antonym to the coordinate line

1. Beautiful, handsome

2. Ystyq-sy`y

3. Tartpa

4. Ait

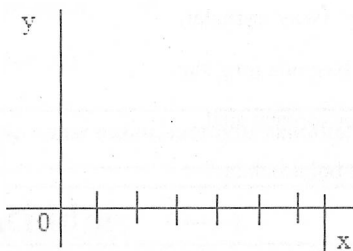
5. Basshy-bastyq

8. Jazb

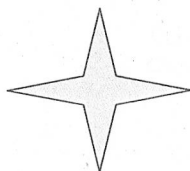
9. Batur-qorqaq

10. Didar-ju`z

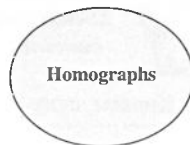
11. Jau

24-жаттығу. Венн диаграммасы арқылы омоним сөздер мен омограф сөздердің ортақ қасиеттері мен айырмашылығын сараландар.

Ex-24. Write the similarities between homonyms and homographs using the Benn diagram.

Табу негізінен этнографиялық ұғыммен байланысты. Мифтік наным бойынша атын тура айтуға тыйым салынған сөздер тіл білімінде табу деп айтылады. Мұндай тыйым салынған сөздер дүние жүзіндегі халықтардың көпшілігінде кездеседі. Бұл әдет әсіресе түркі халықтарының, оның ішінде

Табу сөздер-халықтың әдет-ғұрпын, салтын, тұрмысын ашатын сөздер

Tabu words is words of Kazakh culture

қазақ халқының тұрмысында көп

тараған.

Қазақтың ескі әдет-ғұрыпы бойынша келін болып түскен қыз күйеуінің туған-туыстарын өз атымен атамайтын болған. Солардың әрқайсысына жақындық жолына, жасының үлкен – кішілігіне қарай лайықты атқоюға тиісті болған. Мәселен, қызғашырайлым, еркежан, бикеш десе, ұлға шырақ, мырза жігіт, төре жігіт т.б. деп атаған.

Осы ретпен абысын-ажын, қайын-қайнаға, ата-ене, нағашы-жиен, тіпті жиеншарларға дейінат қойып шығатын болған.

Қазақ тіліндегі табудың ендігі бір түрі қатал табиғи құбылыстарға, жыртқыш аңдар мен қауіпті жәндіктерге, түрлі ауруларға байланысты қалыптасқан. Мысалы: жай түсудің апатынан сақтанып, жайдың атын атамау үшін «жасыл» деп атаған.

25-жаттығу. 1. Табу сөздердің ерекшеліктерін айтыңдар.

Қазақ әйелдері – сөз мәдениетін, сөз әдебін ел дәстүр, дағдысын сақтаушылар ғана емес, қазақы ұғым, танымындағы сөз иесі, сөз киесі дегенді қадірлеп ұстап, баптаушылар да. Оған дәлел қазақ тіліндегі – табу мен эвфемизмдер.

Табу, эвфемизмдерді қолданатын әйелдер болса, екінші жағынан ауызекі тілді көркемдеуші, бейнелеуші де – солар.

Қазақ халқының тұрмысында табу төмендегідей жағдайларда қолданылған.

1. Келін қайын жұртының адамдарын өз атымен атамай, әрқайсысына өзі ат қоятын болған. Оны ат тергеу дейді. Ат тергеу жақындығына, жасына, жолына қарай қойылады. Мысалы: қайын сінділерін Шырайлым, Еркем,

Тотым, т.б. десе, қайындарын Төре жігіт, Сұлу жігіт, Сылқым жігіт, Мырза, Шырақ деп атаған. Қайын ағаларының, қайын апаларының аттарын бейнелеп, өзгертіп немесе қасиет, мінез, сипат ерекшеліктерімен жұмбақтап атаған. Мысалы: Ұзын қайын аға, Үндемес апй, т.б.

2. Қазақ тіліндегі табу сөздердің тағы бір саласы табиғаттың, аңдар мен қауіпті жәндіктердің, жазылмайтын аурулардың аттарын екінші бір сөздермен жұмсарта алмастыру арқылы қолданған. Мысалы: найзағайды жасыл, қасқырды атыжамап, ұлыма, қарақұлақ, жыланды ұзын деп атаған. Халық қасқыр деп тура атаса, атын атап шақырып аламыз деп астарлы сөзбен айтқан.

- 2. Мәтінге жоспар құрыңдар.
- 3. Өздерің оқыған көркем әдебиеттен табу сөздерді теріп жазыңдар.
- 4. Кестені толтырыңдар.

Жасы кішілерге қойылатын аттар	Түр-түс, кәсібіне қарай	Кісі атының сынарындағы сөздерді ауыстыруы
Шырайлым,	Бадырақ,	Ақ – шаңқан,

Ex-25.1.Tell about feature of TABU words

Kazakh women aren't only daughter,wife or mother, they are control our traditional words like TABU words.

In Kazakh tradition we use the TABU words in this situations.

1.Daughter-in-law can't call by name relatives of his husband.It called 'At tergey'.For example:she call little sisters of his husband 'Erka kyz', 'Shyrailym'.And she call little brothers of his husband 'Erke bala', 'Seri Jigit'and so on.

2.Kazakh people don't say the name of bad ills,wild animals and natural disasters.For example:lightning-'Jasyl',wolf-'Atyjaman',snake-'Uzyn' and so on.

2.Make a plan to text.

3.Find the 'Tabu' words in books that you read.

4.Fill the table.

Names that said to little brothers or sisters	Names that said about man's profession

Толықтырмалық тест

Completion test

26-жаттығу. «Табу сөз» тақырыбы бойынша тест сұрақтарын орындандар.

1. Табу сөзді табындар.

- A) Келін қайынын өз атымен атамайды.
- B) Сарқыраманың бер жағында маңыраманы ұлыма жеп жатыр екен.
- C) Келіншек болған оқиғаны қайын енесіне жеткізеді.
- D) Естіген жұрт келіншектің тапқырлығына тәнті болады.
- E) Қазақтар кейбір табиғат құбылыстарын өз атымен айтпаған.

2. Кейбір ұғымдардың өз атын айтуға тыйым салынуын не дейді?

- A) полисемия
- B) эвфемизм
- C) табу
- D) историзм
- E) неологизм

3. “Мырза жігіт”, “кенже бала”, сөздері қай сөзге қатысты?

- A) дисфемизм
- B) эвфемизм
- C) табу
- D) көнерген сөз
- E) тұрақты тіркес

4. Табиғат құбылысына қатысты табу сөзді табындар.

- A) ұлыма
- B) жасыл түсу
- C) соқырішек
- D) жаман ауру
- E) дауыл

5. Табу сөздер неден туындаған?

- A) салт-дәстүр
- B) сыпайылық
- C) ем
- D) ырым
- E) аты белгісіз болу

1. Find the 'Tabu' words

- A) Daughter-in-law can't call relatives of his husband by their name
- B) She talk about this situation
- C) The words with the same meaning

2. The words which Kazakh people don't say the name

A) 'Tabu'

B)Homonyms

C)Antonyms

3.The "Tabu" word about natural disaster

A) Atyzhaman

B)JasyI

C)Uzyn

5.How did "Tabu" words appear?

A)Tradition

B)It is healthy

C)Superstitious

Қазақ халқының, тәрбие құралдарының бірі – **тыйым сөздер**. Бұл сөздер есі кірген балаларға жаман әдет, жат пиғыл, орынсыз қылық, теріс мінездерден сақтандырып отырған. Тізені құшақтау – жалғыз қалудың, қолды төбеге қою – ел-жұрттан безінудің, үлкеннің жолын кесу – әдепсіздіктің белгісі деп таныған және ондай ерсі істерге қатаң тыйым салынған. Мұндай тыйым сөздер ел ішінде өте көп.

Prohibited words is one of the educational tools of the Kazakh people. These words protected children from bad habits, inappropriate actions and bad character. Hugging his knees is a sign of solitude, arms raised to the ceiling meant renunciation of people, crossing an adult's road is a sign of bad manners and doing all these things is strictly prohibited. There are a lot of such prohibited words.

27-жаттығу. I. Тыйым сөздерді оқып, төмендегі үлгі бойынша топтап жазыңдар.

Үлкеннің алдын кеспе. Жағынды таянба. Суға түкірме. Тізенді құшақтама. Бүйірінді таянба. Түнде суға барма. Малды басқа ұрма. Қу таяқ таянба. Шашынды жайма. Сырт киімді желбегей жамылма. Босағаны керме. Саусағынды шошайтпа. Күлді баспа. Таңдайынды қақпа. Табалдырықты баспа. Ошақтағы отты өшірме. Кір суды баспа. Аяқ киімді төрге шығарма. Бас киімді жерге тастама.

<i>Таным-түсінікті білдіретін тыйым сөздер</i>	<i>Салт-дәстүрге қатысты тыйым сөздер</i>
Түнде суға барма	Үлкеннің алдын кеспе

2. Тыйым сөздерді жаттап алындар.
3. Әжелерің мен аталарыңның көмегімен тағы басқа тыйым сөздерді жазып алып, мағынасына ерекше мән беріңдер.
4. «Тыйым сөздердің тәрбиелік мәні» тақырыбына ойтолғау жазыңдар.

27-exercise. 1. Read the prohibited words and write divided into groups.

Эвфемизм мен дисфемизм сөздер

Words of euphemism and dysphemism

Do not cross the road of an adult. Do not support your cheek with your hand. Do not spit in the water. Don't hug your knees. Do not support the sides with your hands. Do not swim at night. Do not hit the animals on the head. Do not lean on the stick. Do not loose your hair. Do not stand at the door. Do not point finger. Do not step on the ashes. Do not lay your hand over your face. Do not step on the threshold. Do not extinguish the fire. Do not step on dirty water. Do not put shoes on the place of honor in the house. Do not throw the hat on the floor.

<i>Prohibited words denoting the concept of knowledge.</i>	<i>Prohibited words associated with the traditions.</i>
Do not swim at night	Do not cross the road of an adult

2. Learn the prohibited words.
3. With the help of grandparents, write a few more forbidden words and find out their meaning.
4. Write your thoughts on the topic "The meaning of prohibited words in education."

1. Бүйіріңді таянба! 2. Қайырлы болсын! 3. Басқа амандық, денге саулық берсін! 4. Көсегең көгерсін! 5. Бағың жансын! 6. Бауы берік болсын, өмір жасы ұзақ болсын! 7. Көкті жұлма! 8. Шаңырағы биік, босағасы берік болсын! 9. Алды ашық екен. 10. Тізеңді құшақтама! 11. Тілегің қабыл болсын!

Тыйым сөздер	Тілек сөздер	Бата	Болжау, жол ашу сөздері

28- exercise. Write down the sentences by dividing them into groups.

1. Do not support the sides with your hands! 2. Let it be good! 3. I wish you prosperity and health ! 4. I wish you happiness ! 5. Let him live long ! 6. I wish you a strong family! 7. His road is open. 8. Don't hug your knees! 9. May your wishes come true ! 10. Yes he is lucky .

Prohibited words	Words of wish	Blessing	Assumptions

29-жаттығу. Ұлағатты ұлттық ұғымдарды оқып шығып, естеріңе сақтандар.

Үш дана: 1. Абай. 2. Шоқан. 3. Ыбырай.

Үш арыс: 1. Сәкен. 2. Бейімбет. 3. Илияс.

Үш қуат: 1. Ақыл. 2. Жүрек. 3. Тіл.

29- exercise Read great national concepts and memorize them. .

Three wise men: 1. Abay. 2. Shokan. 3. Ybyrai.

Three lions: 1. Saken. 2. Beimbet. 3. . Ilyas.

Three power: 1. Mind. 2. A heart. 3. Tongue.

Перифразаның ерекше бір түрі-эвфемизм.Өтірікші - аузының желі бар;ұры – қолының жымқырмасы бар;

Ұрлық қылмайды – біреуің ала жібін аттамайды;ұрлану – қолды болды;өлді – қайтып кету, жан тәсілім қылу.

Эвфемизмдер осылайша әртүрлі себептермен астарланып айтылады.Яғни жағымсыз қылықтарды сыпайылап жұмсартып айтуды көздейді.

Жалпы тілдік эвфемизмдердің негізінен анайы,тұрпайы сөйлеуден сақтандырып,сыпайы болуға баулитыны байқалады.

Кейде бір нәрсенің не құбылыстың атын тікелей айту дөрекілеу естіледі,көңілге жағымсыз тиетіндей сыңайы байқалады.Мұндай жағдайда олар басқа сыпайы, жағымды сөздермен ауыстырылып айтылады.Бұл құбылыс тілде эвфимизм деп аталады.Эвфемизм әдепті,сыпайы сөйлеу мақсатынан шыққан.Мысалы, «мылжың» деудің орнына «сөзуар»,өтірік айту дегеннің орнына «қосып айту», «ұрланды» дегеннің орнына «қолды болды», «ұрлық жасамау» дегеннің орнына «ала жібін аттамау» деген сөз тіркестері қолданылады

Күнделікті ауызекі сөйлеуде әдепті сөзді әдепсіз,дөрекі сөздермен ауыстырып айта беру әдеті де кездесіп қалады.Мұндай құбылысты тіл

білімінде дисфемизм деп атайды. Дисфемизм – мағынасы жағынан эвфемизмге қарама-қарсы құбылыс. Дисфемизм кеміту, қорлау, іске жаратпау ұғымын тудырады. Мысалы: *боқмұрын, боқтан өзгені сөз қылу, боғымен жасты баламен ойнау, қолынан боқ келмеу, боғы ботқа болу, қырт, қыртпа және т.б.*

Дисфемизмдер - әдеби тілдің үлгісіне жатпайды. Дисфемизммен сөйлейтін адамдарды мәдениеті төмен, әдепсіз адамдар деп есептейді. Бұлар көркем шығармаларда, көбінесе, ауызекі тілдің сөйлеу үлгісі ретінде кейіпкерлердің тілінде ұшырасады.

A special type of paraphrase-euphemism. Do not steal- do no harm; stolen – appropriate; died- –is back .

Thus, euphemisms are emphasized in different ways.. So softer to describe unpleasant acts with good words.

Most euphemisms teach us to talk politely saving us from rudeness.

Sometimes calling a spade a spade can sound rude and cause unpleasant feelings.. In such cases, they are replaced by more pleasant and polite words This phenomenon is called a euphemism. Euphemism was created to speak politely and correctly. for example, instead of "talker" "chatterbox", instead of lying "not telling the whole truth", instead stole "filch", instead of "stealing" "don't cross the road" . In everyday conversations there are habits of conversation replacing decent words with obscene and rude. This phenomenon is called dysphemism. Dysphemism is opposite to euphemism. Dysphemism begets humiliation and insult.

Dysphemisms are not literary language. People using dysphemisms in speech are considered uncultured and ill-mannered. They are mostly found in colloquial speech.

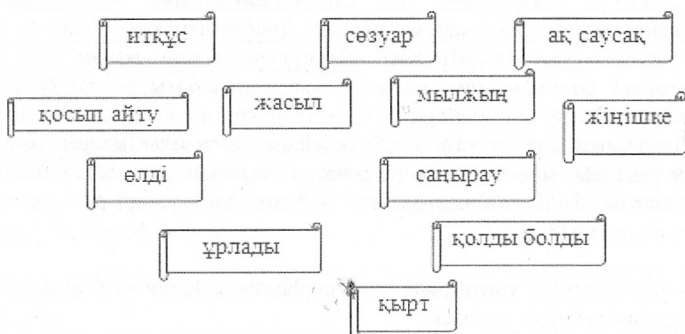
30-жаттығу. Төменде берілген сөздерді эвфемизммен ауыстырып жазындар.

Соқыр, мылжың, ұры, өсекші, боқмұрын, қырт, саңырау, ақсақ, мылқау, топас, жынды.

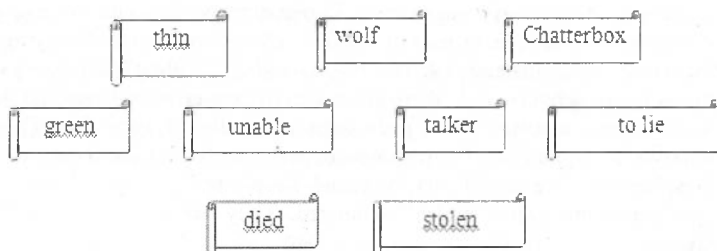
30-- exercise. Change these words to euphemisms and write them down.

Blind, chatterbox , thief , gossip, snorter, talker , deaf, lame , stupid , stupid.

31-жаттығу. Берілген табу және эвфемизм мен дисфемизм сөздерді координаталық жүйеге сәйкестіріңіздер.

31-- exercise. These words are taboos, euphemisms, and dysphemisms. Write them down by comparing them with the coordinate system.

32-жаттығу. «Эвфемизм мен дисфемизм» тақырыбы бойынша тест сұрақтарына жауап беріңдер.

1. Дәрекі сөзді сыпайылап жеткізу қалай аталады?
 А) дисфемизм В) табу Д) метонимия Е) эвфемизм С) тура мағына
2. Эвфемизмге жататын сөзді белгілеңдер.
 А) найзағай В) қасқыр С) бақиға аттану Д) ұлыма Е) жын
3. Эвфемизмге жататын тұрақты тіркесті табындар.
 А) қолды болыпты Д) тілі күрмелді
 В) ашық мінез Е) қарны ашты С) жүрек жұтқан
4. Эвфемизм бойынша “сөзуарлау” сөзі қай сөзі алмастырады?
 А) салақ В) шешен С) мылжын Д) бәдік Е) олақ
5. Қай сөз грек тілінде “сыпайы сөйлеймін” деген мағынаны білдіреді?
 А) эвфемизм Д) идиома
 В) дисфемизм Е) архаизм С) табу
6. “Көз жұмды” сөзі қай сөзді ауыстырып тұр?

- А) жараланды   Д) өлді
 В) сырқаттанды   Е) жынданды С) қан тапсырды

32-exercise. Answer the test questions on "Euphemism and dysphemism"

1. What is the replacement of rude sayings??

- А) dysphemism   В) taboo
 Д) metonymy   Е) euphemism   С) direct value

2. Designate euphemism.

- А) lightning   В) wolf   С) Go to the next world   Д) bolt   Е) the demon

3. Find a sustainable euphemism phrase .

- А) stolen   Д) ate nothing
 В) open-minded   Е) hungry   С) brave

4. What word can replace the euphemism "talker"??

- А) careless   В) sage   С) Chatterbox   Д) windbag   Е) clumsy

5. What word in Greek means "to speak politely"?

- А) euphemism   Д) idiom   В) dysphemism
 Е) archaism   С) taboo

6. What word replaces "One's last breath"?

- А) got hurt   Д) died
 В) got sick   Е) gone crazy   С) donated blood

Тұрақты тіркестер

Steady phrases

Бірнеше сөзден құралып, бір ғана ұғым беретін бір-бірінен ажыратуға келмейтін, басқа сөзбен тобын жазбасынан барып байланысатын тіркесті тұрақты тіркес дейді.

Тұрақты тіркестер идиомалық тіркес және фразалық тіркес болып екіге бөлінеді.

Фразалық тіркестер: Ата жолын қуу, табан ақы, маңдай тер, мидай дала, тепсе темір үзетін т.б.

Идиомалық тіркестер: жел аяқ, өгіз аяқ, ұзын құлақ, мақтамен бауыздағандай, қырық пышақ, қол жаулық, әпер-бақан, қой аузынан шөп алмас, мұрттын балта кеспейді.

Steady phrases are multi-word phrases that have one meaning.

Steady phrases are divided into two types of idiom phrases and phrasal phrases.

Phrase phrases.: Take the lead from father, to exhaustion, etc.

Idiom phrases.: fast, ғәріз аян, hears everything , forty knives , do not tear the grass out of the mouth of the ram.

33-жаттығу.Тұрақты тіркестерде қандай қате жіберілгенін тауып, көшіріп жазыңдар.

Жерден алты қоян тапқандай.
Ешкі аузынан шөп алмас.
Екі аяғын екі етікке тығу.
Жаңа жаранын аузын ашу.
Жегені жүрегінен шықты.

33- exercise. Find a bug in the stable phrases and rewrite.

As if found six rabbits.
Do not tear grass from the mouth of a ram.
Wear one boot on both legs.
Open old wound.
To choke him.

34-жаттығу.«Кім жылдам» ойыны. Берілген тұрақты тіркестердің антоним,синоним баламасын жазыңдар.

Синонимдер

- 1.Ит арқасы қиянда
Ит өлген жерде
- 2.Ай десе аузы,күн десе көзі бар
Үріп ауызға салғандай

Антонимдер

1. Су жүрек
Жүрек жұтқан
2. Төбесі көкке жету
Су сепкендей басылу
- 3.Ит өлген жерде
Мұрнының ұшында

34-exercise.« Who is faster» game. Write alternative synonyms and antonyms to stable phrases. .

Synonyms

1. For far away lands

Long away
2. Exceptionally beautiful
Pretty as a picture,
Antonyms

1. Yellow dog
To have the heart
2. On the seventh heaven
Come down from heaven
3. For miles and miles
Right in front of

35-жаттығу. Тұрақты тіркестердің беретін мағыналарын дәптерлеріне жазындар.

Біреудің ала жібін аттамау, қой аузынан шөп алмас, көзді ашып-жұмғанша, аузына құм құйылды, зәресі кетті, ит өлген жер, он саусағынан өнер тамған, сөзіне құлақ аспау, санын соғып қалу.

Тұрақты тіркестерді қолданып, әңгіме құрастырындар.

35- exercise. Write the meaning of the stable phrases in the notebook.

Follow in the footsteps of the father , in the blink of an eye, cat got your tongue , too excited, for miles and miles, Jack of all trades, do everything in its own way.

Write a story using persistent phrases

Тест сұрағы – білім бұлағы

Test questions - source of knowledge

36-жаттығу. «Тұрақты тіркес» тақырыбы бойынша тест сұрақтарына жауап беріндер.

1. Қай тіркес тура мағынада қолданылған?

- А) көз сүзу   В) тізе бүгу   С) шашын алу
Д) іші пысу   Е) мұрны қанамау

2. Өкіну мәніндегі фразеологизмді табындар.

- А) Салы суға кету   Д) Төбе шашы тік тұру
В) Санын соғып қалу   Е) Мұзға отырғызып кету
С) Аузына құм құйылу

3. Қай тұрақты тіркес әділ деген мағынаны береді?

- А) Тонның ішкі бауындай   Д) Қара қылды қақ жарған
В) Ала жіпті аттамау   Е) Мұрнына шаншылу
С) Он саусағынан бал тамған

С) Он саусағынан бал тамған

4. Антонимдес фразеологизмдерді табындар.

- А) Су жүрек-жүрек жұтқан

- В) Мойнына су кету-ит өлген жер
 С) Көз жұмды-жүріп кетті
 Д) Көзге түртсе көргісіз-тайға таңба басқандай
 Е) Шашбауын көтеру-тақиясына тар келу
5. Тұрақты тіркесті тіл білімінің қай саласы зерттейді?
 А) фонетика В) семасиология С) синтаксис
 Д) морфология Е) фразеология
6. Мағынасы синонимдес тұрақты тіркестерді табындар.
 А) бауыр басу-ақ саусак
 В) таяқ тастам жер-сүт қайнатым уақыт
 С) екі езу құлағында-төбесі көкке жету
 Д) ит арқасы қиянда-маңдайының соры бар
 Е) көз ілмеу-көз шырымын алу
7. Тұрақты тіркесті табындар.
 А) қолы ауру В) қолы бармау С) қолы күю Д) қолы ысу Е) қолы мұздау
8. “Салу” сөзі қай сөзбен тіркескенде тұрақты тіркес жасайды?
 А) затты В) сурет С) хат Д) топырақ Е) құлак
9. Тұрақты тіркесті табындар.
 А) Бұл жарыста да оның айы оңынан туды.
 В) Мұрат ошакқа шай қайнатты.
 С) Тікен аяғына кіріп, жүре алмады.
 Д) Қатты ыстықтан шөлдеді.
 Е) Қанша шапса да, оларды қуып жете алмады.
10. Фразеологизмді табындар.
 А) Аузы күйген үріп ішер.
 В) Сегіз кессе, сіркедей қан шықпас.
 С) Күлме досыңа, келер басыңа
 Д) сілесі қату-әбден шаршау Е) сүттей ұйыды-келіспеді.

36- exercise. Answer the test questions on the topic "Sustainable phrases".

1. What phrase used in direct meaning?
 А) look with eyes В) kneel down С) cut hair
 Д) got bored Е) no nose bleed
2. Find a phraseologism meaning regret .
 А) Lose last hope Д) Hair stand on end
 В) Stay with nothing Е) Leave with a nose
 С) You can do is clam up
3. What phrase means fair?
 А) One step short Д) Acting impartially
 В) Do not harm anyone Е) Be very busy
 С) Jack of all trades
4. Find antonymic idioms.
 А) Yellow dog-Like a boss

- B) Gone to the next world-For far away lands
 C) Gone to the next world-Gone
 Д) The night at least take out your eyes-Clear as day
 E) To be serviced –Crown shakes
5. What area of science of language is studying stable phrases?
 A) phonetics   B) semasiology   C) syntax
 Д) morphology   E) phraseology
6. Find synonymous stable phrases.
 A) Get used to-Not able to work
 B) Close quarters-urgently
 C) smile from ear to ear-on the seventh heaven
 Д) For far away lands-He is the most unfortunate man
 E) never batted an eyelid-Take a nap
7. Find a sustainable phrase.
 A) arm hurts   B) didn't raise a hand   C) burned his hand   Д) hand is swollen
 E) ice hands
8. What is the word "lay down" forms a stable phrase ?

- A) thing   B) picture   C) letter   Д) soil   E) ears
9. Find a sustainable phrase.
 A) To hit a home run.
 B) Murat boiled water in the hearth .
 C) Because of the pain in his leg, he cannot walk.
 Д) He was very thirsty with heat.
 E) How much they could not skip could not catch up with them.

10. Find idiom.

- A) Burning on the milk will blow on the water.
 B) Blood is not water .
 C) Don't laugh at a friend, it can happen to you
 Д) tire myself out -get very tired

Мақал-мәтелдер – халық даналығының,көрегендігінің айнасы,тіл байлығының алтын қазынасы.Мақал-мәтелдер - өмір шындығының көрінісі,халықтың кейінгі ұрпаққа қалдырған өсиеті,өмір сүру әрекетінің ережесі.

«Сөздің көркі – мақал» деп тегін айтылмаған.Мақал-мәтелдерді адам баласы өзі айтайын деген оймен орайластырып, орынды қолданса,сөзі мірдің оғындай өткір,көңілге қонымды,көркем әрі бейнелі болады.Мақал-мәтелдер аз сөзбен терең мазмұнды ойды бере алады.

Proverbs and sayings are an indicator of the wisdom of the people and linguistic wealth. Proverbs and sayings show the truth of life, it is edification of the descendants who will be useful in life.

«Proverbs are language eloquence» no wonder said. If people connect proverbs and sayings and their thoughts together and use them correctly, then these words will be sharp and eloquent. Proverbs and sayings are short but their meaning is deep.

Мақал-мәтелдер

Proverbs and sayings

Мақал – халықтың өмірден алған тәжірибесінің, ой-тұжырымының қорытынды жиынтығы, айқын ойды үлгі-өнеге, ақыл ретінде қысқа қайырып, көркем бейнелеп жеткізетін халықтың дана, нақыл сөзі.

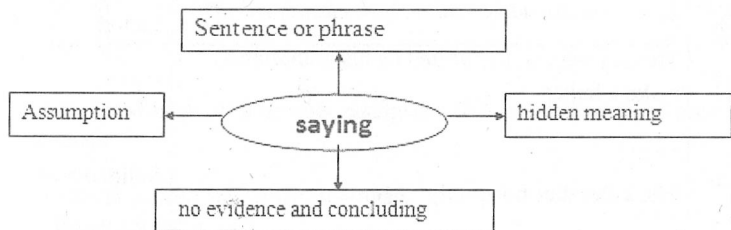
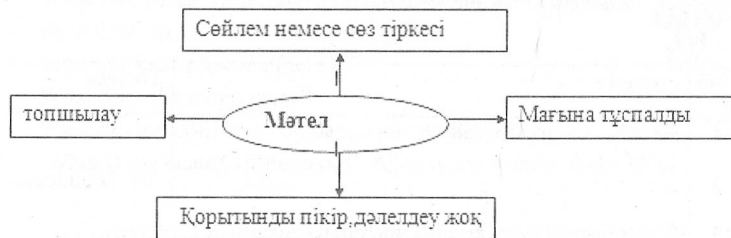
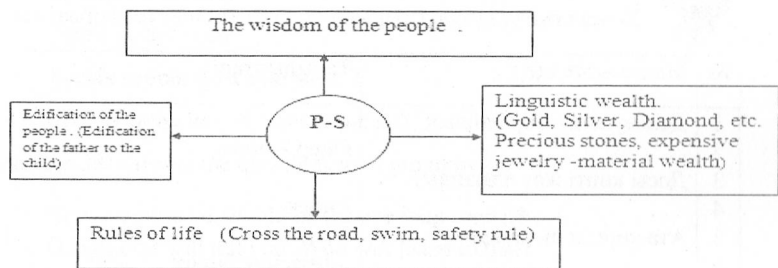
Мақал-мәтелдер қосарлана айтылғанмен, олар бір-біріне туыс болғанмен, екеуінің өзара айырмашылықтары бар. Ол айырмашылықтар мақал мен мәтелдің ойды түйіндеу жағынан да, құрлымы жағынан да байқалады.

Мысалы: «Тоқпағы күшті болса, киіз қазық жерге кіреді» деген мақалды алсақ, бұл мақал екі жай сөйлемнен тұрады. Мұнан мақалдардың көбіне екі бөлімнен тұратынын білеміз. Оның үстіне мақалдарда ой тиянақты болады. Алдыңғы ой екінші түйінді пікірдің шарты түрінде келеді. Яғни киіз қазықтың жерге кіруі тоқпағының күшті болуына байланысты. Сонымен қатар мақалдарда бір-біріне қарама-қарсы ұғымдар мен нәрселерді салыстыру арқылы ой-пікірді айқындай түсу тәсілі басым келеді. Мысалы: «Біреу тойып секіреді, біреуі тоңып секіреді», «Ер жігіттің екі сөйлегені - өлгені», Еменнің иілгені – сыңғаны» деген мақалдардан дәлелдеу мен қорытынды пікір бірдей жүріп отыратынын байқаймыз. Мәтел мақалға қарағанда ойды ақырына дейін жеткізбей, топшылап, болжам ретінде түсіндіретін, сөйлем түрінде де, сөз тіркесі түрінде де келетін фразеологиялық бірлік.

Proverbs are the wise words of the people written shortly and eloquently which convey the experience of life to their thoughts..

Although the proverbs and sayings are used together and are very similar, but there are differences between them. These differences are noticeable both in structure and meaning.

For example : «Like father, like son.» This proverb consists of two simple sentences. We know that proverbs often consist of two parts. Moreover, the proverbial thought is always over. And one sentence explains another. So the son is like his father. Also, the use of opposing concepts and comparisons helps to clarify. In sayings, unlike proverbs, the thought is not complete and looks more like an assumption.

Мәтел құрылысы ойды түйіндеу жағынан мақалдан өзгешерек. «Әлім білмеген әлек», «Көппен көрген ұлы той» деген мәтелде тұспал ғана бар, мағына ашық емес, қорытынды пікір жоқ. Оны бейнелік сөз айшығы арқылы берілген ойды тыңдаушы өзі топшылайды. Мәтелде тиянақты тұжырым да болмайды.

The construction of the saying differs from the proverb. «Do not calculate their strength will be trapped» in this saying the meaning is not open and there is no final thought just an assumption. The adage thought is not over.

37-жаттығу. Іздене отырып берілген кестені толтырындар.

№	Мақал-мәтелдер	Тақырыптары
1	Денсаулық – зор байлық	...
2	...	Өнер – білім
3	Досы көпті жау алмайды, ...	...
4	...	Еңбек
5	Ата көрген оқ жонар	...
6	...	Ынтымақ, бірлік
7	Ерді намыс өлтіреді, ...	...

Exercise 37. Complete the table with the search.

№	Proverbs	Themes
1	Health- is a great wealth	.....
2	.....	Art- is education
3	If you have a lot of friends, the enemy wont get you	.....
4	.....	Labor
5	The boy who was educated by his grandfather, make a bullet	.....
6	.....	Solidarity, unity
7	The killer dies honorably	.....

38-жаттығу. Сұрақтарға мақал-мәтелдермен жауап беріңдер.

1. Бір елі ауызға неше елі қақпақ керек?
2. Қызым, саған айтам. Бұны кім тыңдасын?
3. Қызға неше үйден тыйю?
4. Қандай сөзден мән шықпайды?
5. Жаңа дос келгенде, ескі достан не шығады?
6. Ойнап сөйлесең де қалай сөйлегенің жөн?
7. Ер қадір кім білер?
8. Тенге неден өсер
9. Түстік өмірің болса не жина?
10. Сөздің көркі не? Жүздің көркі не?

Exercise 38. Answer the questions with proverbs

1. How long the lid should be for one long month?
2. Daughter, I will tell you. Who will listen to this?
3. How many houses should be forbidden to a girl?
4. Which word does not matter?
5. What will come out of the old friend when a new friend arrives?
6. How to say it, if you are ask playing?
7. Who knows the value of a man?
8. What does the tenge grow?
9. What do you collect if you have a dream life?
10. What is the beauty of the word? What is the beauty of the face?

Тест сұрағы – білім бұлағы

The test question is the source of knowledge

39-жаттығу. «Мақал мен мәтел» тақырыбы бойынша тест тапсырмасын орындандар.

1. Кейін пайда болған мақалды табындар.
- А) Ерінбесең-емерсің
В) Ұрлық түбі-қорлық

- С) айдағаны бес ешкі ысқырығы жер жарады.
- Д) Сабыр түбі-сары алтын
- Е) Отан оттан да ыстық.

2. Мақалға тән ерекшелікті табындар.

- А) Бір ғана сөзден тұрады.
- В) Құрамындағы сөздер ауыстыруға келеді.
- С) Ой тұжырымдалып, даналық түйінді пікір түрінде айтылады.
- Д) Көпшілікке үндеу мақсатында айтылады.
- Е) Авторы белгілі болады.

3. Мақалдың мағынасын анықтаңдар.

Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі түседі.

- А) білім туралы
  - В) ақыл-парасат туралы
  - С) тәлім-тәрбие туралы
  - Д) үлкенді құрметтеу туралы
  - Е) ынтымақ, бірлік туралы
- лдік тозбайды, арамдық озбайды.

4. Мәтелді табындар.

- А) Балалы-үй-базар.
- В) Отан оттан да ыстық.
- С) Ойнап сөйлесең де, ойлап сөйле.
- Д) Жері байдың-елі бай.
- Е) Бір құмалақ бір қарын майды шірітеді.

5. Мәтелдің белгісін табындар.

- А) Эмоциялық мағына басым болады.
- В) Құрылысы жағынан екі, үш бөлімді болады.
- С) Ой нақты айтылады.
- Д) Үлгі-өнеге түрінде айтылады.
- Е) Біріншісі екінші сөйлемнің шарты болып келеді.

6. “Айдағаны бес ешкі, ысқырығы жер жарар” мәтелінің мағынасы не?

- А) әнші болу, ән айту
- В) ысқыра алатын адам мал баға алады
- С) көп жұмыс істеуге шамасы келмеу
- Д) аз іс істеп, көп міндет ету
- Е) мал баға алмау

Exercise 39. Check the test with theme “Proverbs”

1. Find the proverb that came up later.

- a) If you do not lie, you breastfeeding
- b) Stealing is abusive
- c) Five goats whistles break down

- d) Calm- yellow gold
  - c) Homeland is hotter than fire
2. Find the specific for the proverb
- a) It consists of one word
  - b) The words can be replaced
  - c) Thoughts are formulated, opinions are expressed.
  - d) It is the same with appeal
  - e) Author will be known

3. Determine meaning of this proverb

If you take the sixth, it goes away,
If all four will be here, something come from hill.

- a) About knowledge
  - b) About intelligence
  - c) About education
  - d) About respect for the elder persons
  - e) About solidarity and unity
1. Find the saying
- a) Home with children is-market
  - b) Homeland hotter than fire
  - c) Say with thinking if you ask playing
  - d) If the land is rich- your Homeland will be rich
  - e) One of the bids dries the fat of an abdomen

2. Find the sign of the proverb

- a) There will be so emotions
- b) There are 2-3 constructions in section
- c) The idea is realistic
- d) It is said to be an example (education)
- e) The first sentence is the condition of the second sentence

3. What is the meaning this proverb. «Five goats whistles break down»

- a) To be a singer, singing
- b) The person who can whistle is evaluated for cattle
- c) Work for a long time
- d) Doing less and doing many tasks
- e) Do not evaluated for cattle.

Тілдің сөздік құрамы баяу болса да үнемі өзгеріп отырады. Себебі халықтың әлеуметтік өміріндегі: өнеркәсіптегі, ауыл шаруашылығындағы, ғылымдағы және техникадағы, өнер мен мәдениет саласындағы әркезгі даму, олардағы ертелі-кешкі жаңалықтар лексикаға да үнемі ықпалын тигізіп отырады. Осы

ретте кейбір сөздің қолданылу аясы бірте-бірте тари бастайды не кеңі түседі. Ал жеке сөздің қолданудан жалпы шығып қалуы бірден болып қоймайды. *Мысалы:* би, болыс, старшын, қосын, бәйбіше, тоқал, әменгер, дулыға, о лара, сәукеле т.б. Міне бұлар тілде көнерген сөздер деп аталады.

Көнерген сөздер архаизм және историзм болып екіге бөлінеді.

Тіліміздегі арсы, дабыл, шын-бұлар да көне сөздер. Соңғы екеуі көбінесе эпостық шығармаларда жиі ұшырайды. Арсы-арман, тілек мағынасын білдіретін сөз. Жоғарыда аталған келе, арсы, дабыл, шын, бағы, тауарық сөзі ескілікті оқуы бар қарт адамдардың сөйлеу тілінде, көркем әдебиетте және ғылыми естеліктерде кездеседі.

Тілде жаңа ұғымды білдіретін сөздер жаңа сөздер немесе неогизмдер деп аталады. Олар тілге алғаш енген кезінде ғана жаңа болады. Кейін тілге сіңісіп, халыққа әбден танылып, жаппай қолданылған кезде жаңа сөз болудан қалады. Жиі қолданылатын сөздердің қатарына енген бұл сөздер, соңғы жылдары ғарыш, ғарышкер, жер серігі деген қазақтың төл сөздерімен беріліп, жаңа сөздер болып есептеліп жүр. Осы тектес жаңа сөздердің қатарына

жолсерік, ұнтаспа, жеделхат, саяжай, ермексаз, тенге, құжат, отбасы, кеден, зейнет ақы, зейнеткер, сынып, ұнқағаз т.б. сөздер жатады.

Соңғы жылдары қазақ тілінің мәртебесі өсіп, қолданылу аясы кеңейіп, байланысты өсімдік, бау-бақша саласына қатысты тілімізге көптеген жаңа сөздер енді: жылыжай, қызанақ, орамжапырақ т.б.

Vocabulary is constantly changing. Because it is about social life of the population. For example: Industrials, technicals, science, education, culture and many others. These news are always effects on our lection. Some historical words remain unused, but we have using words that remain on proverbs. For example: bi, bolys, starshyn, kosyn, baibishe, tokal, amenger, dulyga, saukele, and so on. These words are called arbitrary words.

Arbitrary words are divided into two parts: archaism and historism. Our language has words which ones: arsy, dabyly, shyn- these words are arbitrary words too. Arsy- it means dreams, desires. These aforementioned words appear in fiction, scientific data. And words that describe new words are called new words or neologisms. They will be newonly whenthey first enter the language. After the words has entered to the language, it will not be new. There are many words that recently entered in our language: garysh, garyshker, zher serigi and zholserik, untaspa, zhedelkhat, sayazhai, ermeksaz, tenge, and so on. In recent years the status of the Kazakh language has grown and the scope of application is expanding. For example words that depends on the garden: zhylyzhai, kyzanak, oramzhapyrak...

43-жаттығу. Көнерген сөздерді ұғым атауына топтап жазыңдар.

әкімшілік, әлеуметтік	
әскери қару –жарақтар	
ыдыс-аяқ, үй мүліктері	

Exercise 43. Group abusive words.

Social	
Military weapons	
Cookwares	

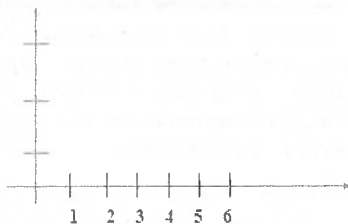
44-жаттығу. Берілген сөздерді қолданып, графикалық диктант жазыңдар.

Жаңа:

1. Кебеже
2. Ұшқыш
3. Ғарышкер

Көнерген:

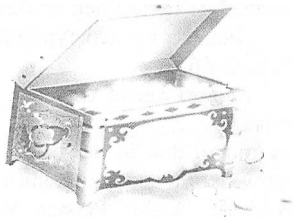
4. Патша
5. Уәзір
6. Саябақ

Exercise 44. Write graphical dictation using these words.

New-arbitrary

1. Kebezhe
2. Ushkysh
3. Garyshker
4. Patsha
5. Uzir
6. Sayabak

45-жаттығу. Мына көнерген сөздердің мағынасын есте сақтаңдар.

Шанаш-ешкі терісінен жасағанас құйатын ыдыс.

Қорамсақ- садақтың жебесін салып, белге байлайтын жеке-жеке ұясы бар оқ салғыш.

Сәукеле - әйелдердің асыл тастармен безендіріп жасалған ерте кездегі бас киімі

Exercise 45. Remember the meaning of these archaic words

A bowl of goat-goat skin.

Put a bow on the shoulder,

bullet hood with a separate hinge on the belt.

Saukele is a woman with precious stones

The Early Earring Clothe

Кірме және диалект сөздер

NEW-ARBITRARY

Басқа тілден енген сөздерді кірме сөздер деп атайды.Өз тарихында қазақ халқы көптеген елдермен қарым-қатынас жасап,аралас-құралас болғаны мәлім.Соның нәтижесінде араб,парсы,монғол,орыс тілдерінен қазақ тіліне көптеген сөздер енген.

Диалект сөздер – белгілі бір жердегі (аймақ,облыс,аудан) тұрғындарының сөйлеу тілінде ғана қолданылатын сөздер.Диалект сөздер жалпыхалықтық болып есептелмейді. Өйткені олардың көпшілігінің әдеби тілде баламалары болады. *Мысалы:* әдеби тілдегі тәртіп сөзі Орал обылысында нұсқау,бұйрық деген мағынада қолданылады; әдеби тілдегі шалбар сөзі Алматы, Шығыс Қазақстан облыстарында сым деп айтылады; әдеби қабырға сөзі Ақтөбе облысында жар дегенді білдіреді;әдеби жұмыртқа сөзін Оңтүстік Қазақстан облысында тұқым деп атайды.

Диалект сөздер түрліше болып келеді. Мысалы: тыңла – тында,құдағай – құдағи т.б.

Қазіргі әдеби тілімізге біраз диалект сөздер еніп,жалпыхалықтық тілге айналды.

It is known that in the history of the Kazakh people, the people of the country communicated and communicated with many countries. As a result, many words in the Kazakh, Arabic, Persian, Mongolian and Russian languages were included.

Dialogue words are words that are used only in the spoken language of a population (region, region, region). Dialogue words are not considered nationwide. Because most of them have alternatives in literary language. For example: the word of discipline in the literary language is used in the Urals, in the meaning of the order; Pants in literary language are called wire in Almaty and East Kazakhstan regions; Literary wall word means the moon in the Aktobe region, the literary egg is called the South-Kazakhstan region.

The dialect is different. For example: listening, listening, singing, etc.

Some dialects have been translated into our modern literary language and turned into a nationwide language

46-жаттығу. Берілген сөздердің мағынасын «Диалектологиялық сөздік» арқылы ашындар.Диалект сөздерді қатыстырып сөйлем құраңдар.

Бедре, бақыр,шекер, сым, дөкей, қалақ, сібірткі, леген, кірлен,әппе, оттық, азан, дөке.

Exercise 46. Open the meaning of these words through The "dialect dictionary".Make sentences with the part of dialect words.

Thigh, wet, shaker, wire, convex, scoop, Siberian, pelvic, dirty, sister, furnace, azan, gauze.

47-жаттығу. Қазақ тіліне енген кірме сөздерді теріп жазыңдар.

а) Араб тілінен

Қан сонарда бүркітші шығады аңға,

Тастан түлкі табылар андығанға.

Жақсы ат пен тату жолдас –бір ғанибет,

Ыңғайлы,ықшам киім аңшы адамға.

б) Парсы тілінен

Тіл буынсыз, бой таза гүл,

Ақылы артық, ары зор.

Ол перизат, ойла, өзің біл

Не болады болса қор.

Exercise 47. To dial into the Kazakh language words included in the entrance, jazar.

(a) Arabic

In sonar the bloody berkutchi goes to the beast,

From stone Fox seen herd.

The best horse and a friendly friend - a pleasure,

Comfortable, compact clothes for the hunter.

b) from Persian

Bunces of language, the growth of pure colors,

Paid more, more.

It perizat, think, know thyself

That will if Fund

48-жаттығу. Қазіргі кезде төмендегі кірме сөздердің қайсысының баламасы бар тауып жазыңыздар.

Үлгі: Самолет- ұшақ,....

Фонтан, вертолет, помидор, аптека, гимн, права.

Exercise 48. Currently, find an alternative to which of the following borrowed words.

Model: airplane,....

Fountain, helicopter, tomato, pharmacy, anthem, right.

48-жаттығу. «Кім көп біледі?» ойыны. Кірме сөздерді мағынасына қарап топтап жазыңдар.

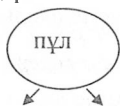
Тұрмыс қажетіне қатысты сөздер	Әкімшілік басқару ісіне байланысты сөз	Ғылым мен мәдениетке байланысты сөздер

Exercise 48. "Who knows? game " game.Gazar access of the word groups depending on the value.

Words related to the needs of everyday life	The word associated with the administration	Words related to science and culture

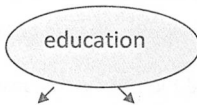
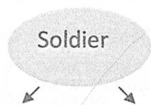
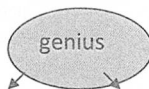
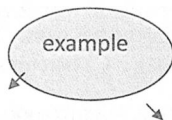
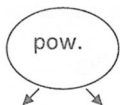
49- жаттығу. Келісіп пішкен тон, келте болмас.

Кірме сөздердің қазақ тіліндегі синонимдерін тауып көріңдер.

Exercise 49. In agreement pscan tone, the nozzles to not.

Find synonyms to the Kazakh language of borrowed words.

50-жаттығу.«Диалект сөз» тақырыбы бойынша тест сұрақтарын орындаңдар.

1. Белгілі бір аймақта ғана қолданылатын сөздерді не дейді.

- А) көнерген сөз   Д) термин сөз
 В) диалект сөз   Е) кәсіби сөз
 С) кірме сөз

2. «Диалект» сөзінің мағынасы не?

А) оку В) жазу С) тыңдау Д) сөйлеу Е) көру

3. «Тырық», «көтерем» диалектілерінің әдеби тілдегі баламасын табындар.

А) зәулім В) шалғай С) арық Д) ескі-кұсқы Е) кішкентай

4. Бір сыңары диалект сөзден болған тіркесті табындар.

А) түймені ағыту Д) жуа егу

В) әнкелі-сіңілі Е) кішкентай

С) ағайынды балалар

5. Сөйлемдегі диалект сөзді табындар.

А) Табалдырықта отырма Д) Бүгін азаңда ерте ояндым

В) Бидайға орақ түскелі тұр Е) Оны нағашысы әскерден келді.

С) Бау-бақшадан жеміс тердік.

Exercise 50. Follow the test questions on the topic "word Dialect".

1. General provisions that speaks of words that are used only in a certain area.

А) an old word Д) the term the word

С) dialect word Е) professional word

(C) on the floor of access

2. What is the meaning of the word "Dialect"?

А) reading С) writing С) listening Е) talking Е) seeing

3. Find analogue dialects " Tarik", " Karem " in the literary language.

А) tall b) From the remote c) ditch D) rags Е) small

4. Find the phrase that comes from the dialect word.

А) off button D) sowing onion C) sister E) little

(C) children

5. Find the word dialect in the sentence.

А) not sitting at the threshold, D) Today, the adhan was up early

С) the wheat had saline E) his uncle came from the army.

(C) from the gardener we have gained fruit.

«Диалект сөздер» тақырыбынан сынақ аяқталды.

Кәсіби сөздер дегеніміз – жұрттың бәріне бірдей түсінікті бола бермейтін белгілі бір тәсілмен я шаруашылық саласымен шұғылданатын адамдардың арасында ғана айтылатын сөздер.Кәсіби сөздерді екі үлкен

Кәсіби және термин сөздер

Grammar and dialects

салаға бөлуге болады.

1. Қолөнершілікке (ағашшылық,ұсталық,өрімшілік, тоқымашылық т.б.) қатысты сөздер: тышқы (араның бір түрі), шербек (үлкен ара), ыңғыру (ағаш оятын құрал) тышуыр (бұрап тесетін құрал).

2. Ауыл шаруашылығына (мал,астық,балық,аңшылық,бау – бакша,темекі,мақта,күріш,қызылша) байланысты сөздер: 1) мақтаға байланысты коза (мақта өсімдігі), шиіт (мақта тұқымы),терімші (мақта теруші) балдаң (мактаныңсабағы) 2) жүгері түрлері : дүмбі,пәшік, сота. 3) қауын аттары: әңгелек, жәмше, қауын, торлама.

Термин сөздер дегеніміз – ғылым,техника,өндіріс т.б. саласындағы арнаулы ұғымдар мен зат атауларын білдіретін сөздер.

The test for "dialect words" came to an end.

Professional words are words spoken only among people engaged in a certain way or economic sphere, which are not clear to everyone. Professional words can be divided into two large areas.

1. General provisions for handicraft (woodworking, carpentry, aboriginal, weaving, etc.) are: b.) related words: mouse (one of the species bees'immune systems), Sherbek (much saw), adjusting (tree an alarm clock) mouse (turning tool).

2. Words related to agriculture (cattle, grain, fish, hunting, vegetable garden, tobacco, cotton, rice, beets): 1) cotton – cotton (cotton vegetation), raw (cotton seeds), skins (cotton picker); 2) types of corn : cotton, pack, honeycomb. 3) melon: stories, coils, melon, terlama .

The term means-science, technology, production, etc. b. words denoting special concepts and names of subjects in the field of law.

51-жаттығу. Термин сөздерді сәйкестіріп жазыңдар.

Антоним	география
тендеу	қазақ тілі
бокс	математика
күрлық	спорт.

Exercise 51. Writing in accordance with the term of the word.

Antonym	geography
the equation	Kazakh language
Boxing	math
continental	sports

52-жаттығу. Әр ғылымға тән термин сөздерді кестеге жазыңдар.

Қазақ тілі	
------------	--

Математика	
География	
Биология	

Exercise 52. Write in a word table, specific to each science.

Kazakh language	
Mathematics	
Geography	
Biology	

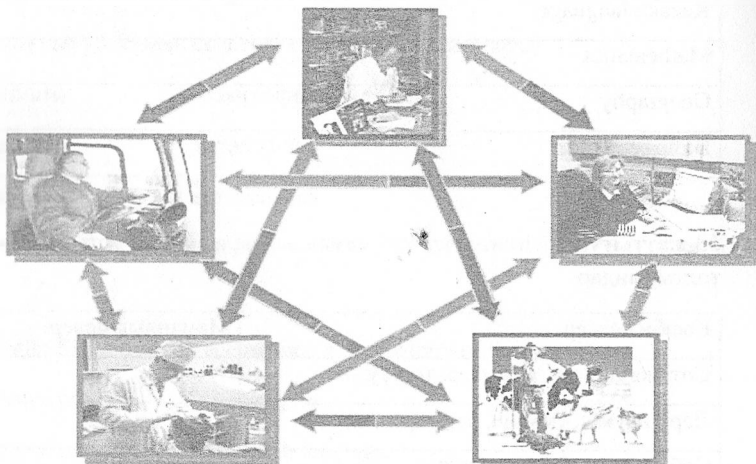
53-жаттығу. Берілген сөздер қай мамандық иелеріне қатысты атап, кестені толтырыңдар.

Кәсіби сөздер	Мамандық иелері
Сот, жаза, үкім, айыпкер, тергеу	
Дәрі, науқас, емхана, дәрігер	
Сабак, тоқсан, баға, оқулық	
Томаға, тұзақ, қанжыға	

Exercise 53. These statements against those who have specialty fill in the table.

Professional words	Holders of professions
Court, punishment, sentence, accused, investigation	
Medicine, patient, clinic, doctor	
Lesson, quarter, assessment, textbook	
cap, trap, Dagger	

54-жаттығу. 1.Суретте берілген мамандықтарды атаңдар.

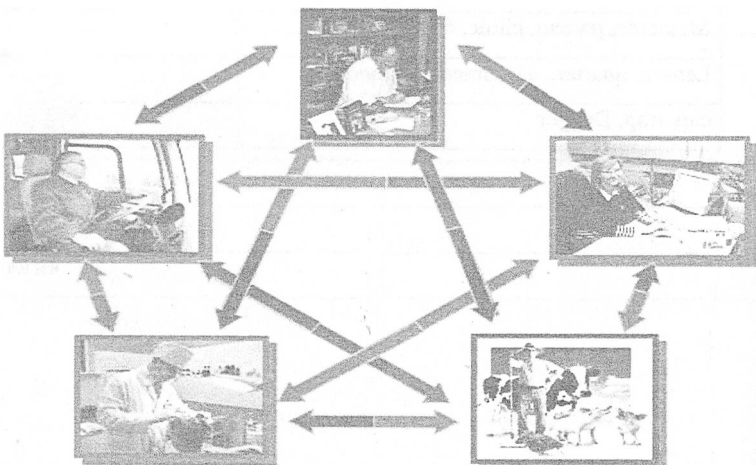

2. Өз қалауың бойынша бір мамандықты таңдап, мәтін құрастырыңдар.

3. Мәтіндегі кәсіби сөздердің астын сызыңдар.

4. «Кім боламын» тақырыбына шағын шығарма жазыңдар.

Exercise 54. 1.General provisions Name the specialty presented in the figure

2. At will choose a profession and make the text.

3. Emphasize professional words in the text.

4. Write a short essay on "Who I will be".

55-жаттығу. «Кім тапқыр» ойыны

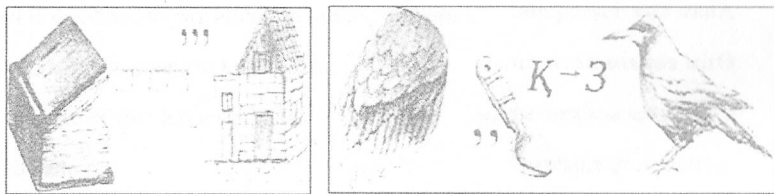
Екі оқушы әр түрлі кәсіп иелері туралы мақал айтып жарысады.

Exercise 55. "Kim тапқыр" game

Two students told Proverbs about different professions.

56-жаттығу. Келісіп пішкен тон. келте болмас.

Ребусты дұрыс шешсеңіздер, халықтың кітап туралы мақалын оқисыңдар.

Exercise 56. In agreement pscan tone, the nozzles to not.

If you correctly solve the puzzle, read the Proverbs of the people of the book.

ЛЕКСИКА ТАРАУЫН ҚАЙТАЛАУ

THE REPETITION OF THE SECTION VOCABULARY

"Аптаның жеті күні" сайыс-ойын арқылы алған білімімізді қайталау.

I. Дүйсенбі күні: "Бастапқы сөз". — Балалар, Қашаған аталарыңның "Бастапқы сөз" деген өлеңін оқып шығындар.

Құлақ салсаң жақсылар,

Атам бір қайтты дүниеден,

Бес жаста жетім қалдырды.

Басыма қайғы салдырды.

Анам көрді жесірлік,

Өзім көрдім жетімдік,

Сөйтіп басым қанғырды.

Алты жаста еліктім,

Жеті жаста желіктім,

Сегіз жасқа келгенде

Бала болдым көрікті.

Тоғыз жасқа келгенде

Қадір білер ағалар:

- Шырағым, жүр - деп ерітті.

Лексика тарауын қайталап, сұрақтарға жауап беру арқылы пысықтандар.

1. Лексика ғылымы нені зерттейді?
2. Омоним нендей сөздер?
3. Синоним нендей сөздер?
4. Антоним нендей сөздер?
5. Диалект сөз дегеніміз не?

6. Мақал-мәтел дегеніміз не?
7. Табу дегеніміз не?
8. Эвфемизм, дисфемизм нендей сөздер?
9. Тұрақты тіркес туралы не білесіңдер?
10. Кірме сөздерге нендей сөздер жатады?
11. Кәсіби сөз туралы не білесіңдер?

The contest "**Day of the Day**" - a rehearsal of ideas of victory.

I. Monday: "Original." - Children, read the Song of Songs of Kashagan about the Original Speech.

And if you have to pay attention to the good ones,

My father just came back from life,

At the age of five left an orphan.

I felt sad.

My mother saw a widow

I saw a shelter

So he is a fool.

Aged six,

Seven years,

At the age of eight

The boy was handsome.

At the age of nine

Brothers and sisters:

"Come on, dear," he murmured.

Repeat the chapter "Lexicon" and answer the questions.

1. What is lexical science?
2. What are the words of Gomonam?
3. What are the words of synonyms?
4. What are my words with Anton?
5. What is a dialect?
6. What is an article?
7. What to eat?
8. What are the words euphemism and dysphamism?
9. What do you know about a fixed phrase?
10. What words do they contain?
11. What do you know about professional vocabulary?

II. Сейсенбі күні: "Домбыра-дастан". – Қашаған аталарының үш дастаны бар. Олар: "Адайтегі", "Атамекен", "Топан". Сіздердің алдарында домбыра кескініндегі бірнеше кеспелер тұр. Сол кеспелердің артына ақынның дастандарынан үзінді беріліп, сол бойынша тапсырмалар бар. Кімде-кім сол тапсырмаларды мүлтіксіз орындаса, домбыра кескінін өзіне естелікке алады.

1 -домбыра: Айтулы ерлер бар екен,

Жүйріктері баптаулы,

Найзалары саптаулы,

Дұшпанға атар жебесі,

Қорамсақпен қаптаулы.

("Атамекен" дастаны). Үзіндіден көнерген сөзді тауып, көнерген сөздің қай түріне жататынын айтыңдар.

2-домбыра: Әлгі бозторғайды қағып жеп,

Құтырып бүркіт желденді.

Еділге қарай енгенді.

Ұлы Еділдің бойында

Жүзіп жүрген нән балық,

Салған екен соған шенгелді.

("Топан" дастанынан). Үзіндіден диалект сөзді тауып, әдеби тілдегі баламасын атап, синонимдік қатар құраңыздар.

3-домбыра: Бір шәй ішім мұрсат болмады,

Нән балық та құтырып

Суға сыймай сандалды. ("Топан")

Үзіндіден тұрақты тіркесті тауып, синонимдік баламасын атаңдар.

4-домбыра: Мырзалары мардымсып,

Қабылан етіп, құс салған,

Лашын, сұңқар ұстаған.

Томағасын әдіптеп,

Мақпалменен тыстаған.

Үзіндіден кәсіби сөзді табыңыздар. Қандай кәсіпке байланысты?

II. On Tuesdays: Dombra-Dastan. "Kashagan has three Dastans." These are: "Adalik", "Atameken", "Furu". In old wines there are many leaflets in the shape of a dombus. At the moment we have a lot to do and what to do. If something catches something, it will give the dombra a reminder.

Dombra: There are people who are exhausted

Designed to connect,

Copy nozzle nozzle,

I am the enemy of the arrow,

It is enclosed in a box.

(Dastan Atameken). Find an obsolete word in the passage and say what type of obsolete word will be added.

2 Dombra: It sounds like a whisper,

The wave of the golden eagle.

Entrance to the Volga.

Excellent on the Volga

The fish that swims

She was wrapped in her.

(From the "Flood" collection). Find the word in the extract from the statement, specify the equivalent of the literary language and put it together.

3 Dombra: One of my favorite drinks,

And I liked the fish

He was flooded with water. ("The flood")

Find a regular expression from the statement and specify an alternative to synonymy.

4 Dombra: Their masters

When he was thrown into a hole

Lashin was captured by a falcon.

By the way

Wrapped in cufflinks.

Find a professional word from the statement. What are you doing?

III. Сәрсенбі күні. "Кім жылдам?" Берілген тапсырмаларды жылдам орындап шығындар.

1. Атам бір қайтты дүниеден,
Бес жаста жетім қалдырды,
Басыма қайғы салдырды.
Анам көрді жесірлік,
Өзім көрдім жетімдік.
Үзіндіден эфемизмді табыңыздар.

2. Жаңа талап жас жігіт
Омыраулап тойды бастады.

Қашаған бар деп саспадың,
Тұр ғой деп жүйрік қашпадың.

Үзіндіден ауыспалы мағынада қолданылып тұрған сөзді тауып, тура мағынасында мысалдар келтіріңдер.

3. Жарлыны көрсе мысқылдап,
Кекесін сөзбен ысқылдап,
"Аузы қисық болса да,
Бай баласы сөйлесін!" —
Орынсыз сөйтіп күш қылад.
Үзіндіден мақалды табыңдар.

4. Барын жоқ деп құрынған,
Жұлдызды жатқа санасак,
Қисап етіп қарасак
"Мың тасқанға бір тосқан"
Бар емес пе еді бұрыннан.

Үзіндіден мәтелді табыңдар.

III. On Wednesdays. "Who is the fastest?" Quickly find out.

1. General provisions in Petropavlovsk began with the Championship of the Republic of Kazakhstan on beautiful gymnastics,

My father just came back from life.

At the age of five he left an orphan,

I felt sad.

My mother saw a widow

I saw an orphanage.

Find a euphemism in the fragment.

2. New guys require new

You began to feel bitter,

You did not assume that Kashagan,

You did not run so slowly.

Find the word used in the passage and give examples in the literal sense.

3. When you look at a bull,

Hugs with a can,

"Even if his mouth is bent,

Talk to your rich boy! "-

It is impossible without effort.

Find articles from the statement.

4. They say that it is not,

If we look at the stars,

Let's look at it

"Thousands of thousands of punishments"

Not so long ago?

Find prose in the statement.

IV. Бейсенбі күні: Үзінділерді оқып, тапсырмаларды орындандар.

1. Бай мен жарлы тең болса,

Диханшылық кеп болса,

Кетерсіз-дағы ел болып.

Үзіндіден антоним сөздерді тауып, астын сызындар.

2. Дастархан жайып құрметтеп,

Төкті түрлі жемісті.

Жез самаурын қайнаулы,

Союға бағлан байлаулы.

Үзіндіден кірме сөзді табындар.

3. Қорасында мал толы,

Үйінде ішер тағам жоқ.

Тағам жоқтан жаман жоқ.

Көре тұрып ішпеген

Рахатсыз біткен мал

Ұйқыда көрген түс деген.

Асты сызылған сөзге омоним болатын сөз ойлап жазыңдар

IV. On thursdays: Read the cutlery and put it in the tray.

1. If both sides are equal,

If it is drunkenness,

To be a non-existent country.

Find anonymous words from the statement.

2. Decorating the table

The sand is very fruitful.

Copper sommelier,

He is killed.

Find the word in the statement.

3. Livestock is full of animals,

No food at home

There is nothing wrong with food.

He didn't drink when he saw it.

Infinite pleasure

A dream is a dream.

Write down the word that is humiliated by the word.

Ү. Жұма күні: Шығармашылықпен жұмыс "Қашаған — айтыс акыны", "Қашаған — жүйрік жырау" деген тақырыптардың біріне эссе жазыңдар.

V. On Friday: creativity to write an essay on one topic: "Kashagan - the poet tells", "Kashagan - Zhirayrai zhyrau".

ҮІ. Сенбі күні:Қашаған аталарыңның "Бұл дүниеде не жетім?" деген өлеңі бойынша жұпка бөлініп, тапсырмаларды орындаңыздар.

1. Үзіндіден синоним сөздерді тауып, синонимдік қатарын көбейтіңдер.

Бұл дүниеде не жетім?

Кім қажетсіз болса, сол жетім.

Хакімі әділ болмаса,

Бұқара байтақ ел жетім.

2. Үзіндіден антоним сөздерді табындар.

Қырга шықса белім деп,

Ойға түссе тізем деп,

Келін менен балаға

Қонақ болған уақытта

Кемпір менен шал жетім.

3. *Жас, ер* сөздеріне омонимдік қатар құраңдар.

От басында жыласа,

Жас тоғип сәби бір жетім.

Ақырында тәрік етуге жарамас,

Ерлердің еткен құрметін.

4. Үзіндіден көнерген сөздерді көрсетіндер.

Бақыты тайған би жетім,

Қатынсыз қалған үй жетім.

Сатып алған құл жетім,

Құлдықта жүрген ел жетім.

VI. In the intermediate result: "What is this butterfly in the world?" Take a break. break it on the straw. "

1. General information Find out from synonyms condoms and promotions.

What is an orphan in the world?
One who is unwelcome is an orphan.
If the judge is unfair,
The orphan is a strong orphan.

2. In the autumn find antonyms.

If he goes to battle,
If she gets upset,
Bride and child
During your stay
Daughters and Slums

3. Build a homonymous rod in the language, masculine words.

When the fire began to heat up,
Orphan, young puppy,
Finally,
Respect for men.

4. Slide the slider out of the sieve.

Happy Orthodox,
The orphanage is a home without a shelter.
Purchased wardrobe,
The orphan is in slavery.

VII. Жексенбі күні: "Демалу". Білімді бағалаймыз

VII. On Sunday: "Rest". Appreciate knowledge

Фонетика саласы туралы түсінік

Knowledge of phonetics

Фонетика (грек. *phōnētikos* – дыбыстық, дауыстық) – тіл білімінің тілдің дыбыстық жағын зерттейтін саласы. Тіл білімінің басқа салаларымен салыстырғанда фонетика өз нысанының тілдік қана емес, материалдық жағын да – дыбыстарды жасайтын адамның дыбыстау (артикуляция) жүйесін, яғни айтылым базасын, дыбыстың айтылымын (акустикасын), естілімін (перцепциясын) қарастырады.

Осыған байланысты қазіргі Фонетиканың нысаны ретіндегі тіл дыбыстары тілдік (функционалдық), жасалымдық, айтылымдық, естілімдік жағынан қарастырылады.

Дыбысты зерттейтін бейтілдік ғылыми пәндермен салыстырғанда фонетика дыбыстық құбылыстарды тілдік қарым-қатынас үшін қажетті сөздер мен сөйлемдердің материалдық тұрпатын жасаушы тілдік жүйенің элементі ретінде қарастырады. Тілдің дыбыстық жағы мұндай қызметтен ажырап қалса, түсініксіз болады. Тіпті сөз ағымындағы жекелеген дыбыстардың өзі тілдің мазмұндық бірліктерімен байланыста, яғни фонеманың өкілі (варианты, аллофоны) ретінде ажыратылады. Мысалы, майсөк сөзі мәйсөк түрінде берілгенмен, алғашқы буындағы фонема а болады, себебі қазақ тілінде май деген түбір бар да, мәй деген түбір жоқ.

Фонетика сөзінің мағынасы.

Бүгінгі тіл білімінде фонетика сөзінің *кең* және *тар* мағынасы қалыптасқан. *Кең* мағынада фонетика тіл дыбыстарын зерттейтін ғылымның бір саласы, ал *тар* мағынада тіл дыбыстарының *сөз* ағымындағы, дыбысталған сөздегі көріністері мен әр түрлі құбылыстарын зерттейтін бөлімі дегенді білдіреді. Кең мағынадағы тіл ғылымының бір саласы ретінде фонетика жалпы және жеке немесе жекелеген тілдердің фонетикасы болып бөлінеді.

Phonetics (Greek. *phōnētikos*-sound, voice) - the area of linguistics, studying the sound side of the language. In comparison with other areas of linguistics phonetics provides not only speech, but also the material side of its subject – the sound system (articulation) of the person creating the sounds, that is, the speech base, pronunciation (acoustics) of sound, audibility (perception).

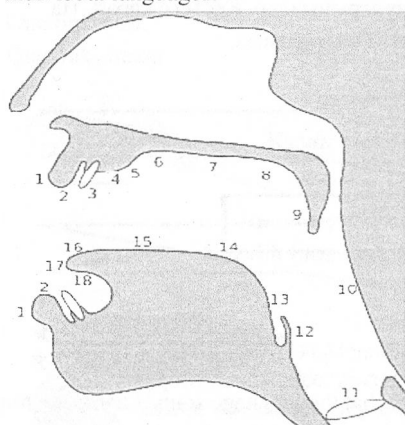
In this regard, language sounds as a form of modern phonetics are considered in the language (functional), constructive, spoken, auditory part.

Compared with unfamiliar scientific disciplines studying sound, phonetics considers sound phenomena as an element of the speech system, creating a material type of words and sentences necessary for speech communication. The sound side of the language will be incomprehensible if it is separated from such a

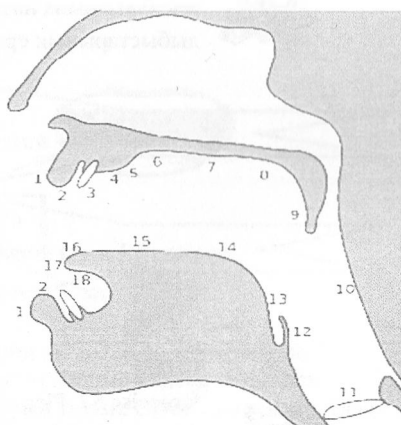
service. Even individual sounds within a word differ in relation to the content units of the language, that is, as a representative of the phoneme (option, allophone). For example, the word "maisok" was given in the form of a mortuary, but in the first syllable of phoneme a, since the Kazakh language has the root of the maisok and no root of the maisok.

The meaning of the word Phonetics.

In modern linguistics there is a wide and narrow meaning of the word phonetics. In a broad sense, phonetics is one of the fields of science that studies language sounds, and in a narrow sense-part of the phrase, studying various phenomena and manifestations in the spoken word. As one of the fields of language science in the broad sense of phonetics phonetics is divided into General and individual, or individual languages.

Дыбыстың артикуляциялық аймағы

Articulation zone of sound

Фонетиканың зерттеу тәсілдері:

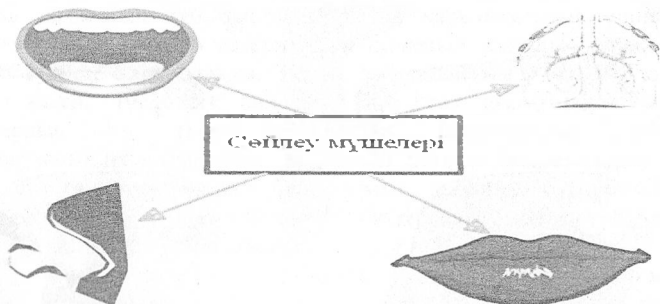
- адамның дыбыстау аппаратының мүмкіндіктерін, дыбыстық бірліктердің акустикалық, артикуляциялық, перцепциялық ерекшеліктерін зерттеп, оларды айырым белгілеріне қарай таптастырады;
- дыбыстардың әуендік, әуездік сипаттарын анықтайды;
- дыбыстардың тіркесімділігін, буын ерекшеліктерін, олардың сөздегі үйлесімі мен үндесімін;
- буын табиғатын, дыбыстардың буынға бірігу заңдылықтары мен сөз ағымының буынға жіктелуінің факторын;
- сөздің фонетикалық ұйымдасуын, сқпін мен үндестік заңын.

Methods of phonetics research:

- studies the capabilities of the human sound apparatus, acoustic, articulation, perceptual features of sound units and classifies them by their distinctive features;
- determines the melodic, melodic characteristics of sounds;
- the combination of sounds, especially sounds, their combination and consistency in speech;
- the nature of sounds, patterns of merging sounds into links and the factor of their classification into links;
- phonetic organization of speech, the laws of stress and publicity;

57-жаттығу. Тіл дыбыстары кестедегі сөйлеу мүшелері арқылы жасалатынына назар аударыңыздар. Кестеге карап, тіл дыбыстарының ережесін шығарыңыз.

Exercise 57. Please note that the language sounds are made through the organs of speech in the table. Look at the table and create rules for language sounds.

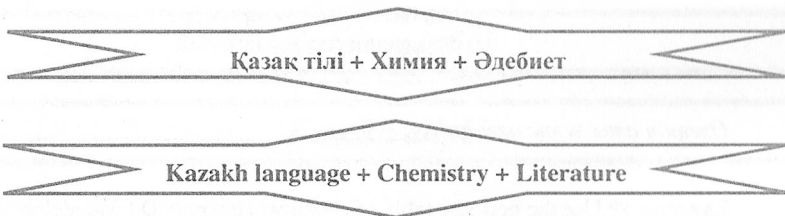

58-жаттығу. Метаграмманы мәнерлеп оқып, көшіріп жазыңдар.

Оңға қарай оқысаң да- бір халық.
Солға қарай оқысаң да –бір халық.
Бір буыным-құс,
Бір буыным-түс

Exercise 58. Read the metagram expressively and write.

Read right one people.
Read left –one people.
One link-bird,
One link-dream

59-жаттығу. Д.И. Менделеевтің химиялық элементтердің периодтық жүйесі арқылы өлең жолдарындағы берілген химиялық элементтердің атауын тауып, сөзбен жазыңдар. Осы сөздерге фонологиялық талдау жасаңдар.

Шумақтары кімнің және қай өлеңінен алынған?

Ерлік, елдік, бірлік, қайрат, бақ, ардың
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардың...
Аи күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз, бабам тілі, сен қалдың!

Химиялық элемент атауы: _____

Өлеңнің аты және авторы: _____

***

Ғс торлы тас үйде
Көкірегім толды шерменен.
Қанатты, тағы тұлпарым,
Арқырап келші кермеден.

Химиялық элемент атауы: _____

Өлеңнің аты және авторы: _____

***

Қызыл шашак – оқа ұстап,
Жібек жабу жаптық біз.
Ақ ермен ерлесіп
Жаратып, байлап бақтық біз.

Химиялық элемент атауы: _____

Өлеңнің аты және авторы: _____

***

Орманың да шуламасын,
Н:О да туламасын.
Ақ басты ала тауларың да,
Күніренбесін, жыламасын.

Химиялық элемент атауы: _____

Өлеңнің аты және авторы: _____

Exercise 59. Use the periodic table of chemical elements D.I.Mendeleev and find the chemical elements in the line of the poem and write their name with the words.

Audacity, deed, unity, heroism, wealth, honour
Cruel fate destroyed all that was...
From the Au sun only sign
Ancestral language remained a bright star

The name of the chemical element: _____

The name of the poem and author: _____

In a stone house with Fe net
My chest is full of screams
Winged my stallion
Come hear walking.

The name of the chemical element: _____

The name of the poem and author: _____

Holding a lace red fringe
My chest is full of screams

With Ag man
Creating we saved.

The name of the chemical element: _____

The name of the poem and author: _____

Let the forest be quite
And the H₂O does not bother
Bald mountain
Do not despair, do not cry.

The name of the chemical element: _____

The name of the poem and author: _____

Қазақ әліпбиі

Kazakh alipbi

«Әліпби» - араб алфавитінің алғашқы екі әрпі- «алиф» пен «би» атауларының бірігуінен жасалған. Әріптердің жүйелі тізбегі. Әліпбидегі көрсетілген таңбалар-әріптер.Әріп - дыбыстың жазудағы таңбасы.

Қазақ әліпбиі тарихының хронологиясы.

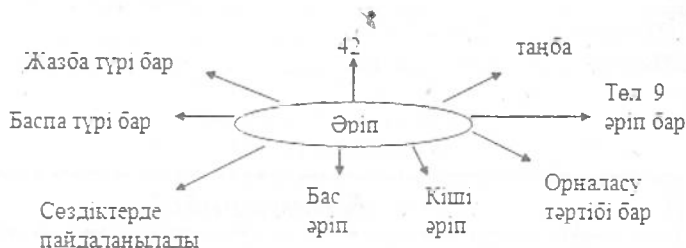
Жылдары	Аталуы	Авторы
1912 -1929 жылдар	Араб әліпбиіне негізделген төте жазу	Ахмет Байтұрсынов
1929 жыл	Латын әліпбиі	Түркі,казак зиялылары
1940 жылдан осы уақытқа дейін	Орыс әліпбиі (кириллица)	Қазақ,орыс зиялылары

Alipbi (alphabet)-is composed from the first two letters of the Arabic alphabet “alif” and “ba”. Systematic chain of the letters.Symbols in the alphabet are letters. Letters are written symbols of sounds.

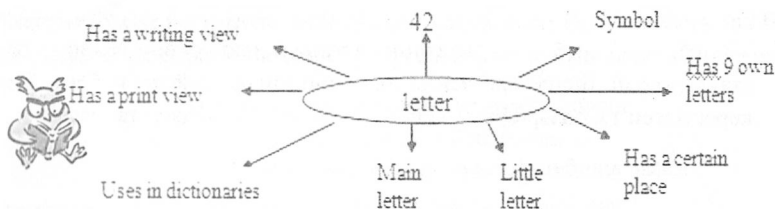
Years	Names	Authors
1912-1929 years	Tote writing that based on the Arabic alphabet	Akhmet Baitursynov
1929 year	Latin alphabet	Turkish, Kazakh intellectuals
Since 1940 years till our days	Russian alphabet (cyrillic)	Kazakh, Russian intellectuals

60-жаттығу. «Қазақ әліпбиі» тақырыбы бойынша сызбаны пайдаланып, ереже шығарыңдар.

Exercise 60. Use this project of “Kazakh alphabet” and make a conclusion rule.

61-жаттығу. Түсіп қалған әріптерді тауып, көшіріп жазыңдар. Дауысты дыбыстардың астын бір сызықпен, дауыссыз дыбыстардың астын екі сызықпен сызыңдар.

Қ...за... ..азба м...ралар...ны... к...пш...лігі ара... ә...ліпби... арқ...лы біздің ...ама...ымы...ға жет...і. 1912 жы...ы ...хмет Ба...тұр...ынов а...аб әліп...інін... н...гіз...елген қа...ақ жазуы...а ал...ғаш ре...орма жа...а...ы.

Өз заманының қоғам қайраткері, көсемсөз шебері, ғалым Ахмет Байтұрсынұлы туралы «Халқын сүйген жүрек» тақырыбына эссе жазыңдар.

Exercise 61. Find letters that dropped out and rewrite the text. Underline vowel sounds with one line, and underline consonant sounds with two lines.

M...r... of K...z...kh ...riting i...herit...nc... c...m...s to o...r day thr...ugh
...ra...ic ...lph...b...t. ...khmet Ba...tu...synov f...rst who wr...te a
r...fo...m on Ka...akh l...ngu...ge that b...s...d on A...abi... ...lpha...ct.

Write essay about a public figure of his time, a master of artistic words, a scientist Akhmet Baitursynov on the theme "A heart that loves the people"

62-жаттығу. Мыны сандардың мәнісін айтыңдар.

Сандар сыр шертеді

42-

40-

2-

15-

26-

1912-

1929-

1940-

Exercise 62. Tell the meaning this numbers

has secrets

42-

40-

2-

15-

26-

1912-

1929-

1940-

63-жаттығу. Басқа тілдердегі әліпбидегі әріптердің санын біліп, салыстыру жасаңдар.

Exercise 63. Find out number of other alphabets and make a comparison.

64-жаттығу. Әдебиет пәнінде берілген шығармаларды әліпби тәртібімен жазып шығыңдар.

Exercise 64. Write a composition in literature in order in the alphabet.

Қазақ тілі + География

Kazakh language + Geography

82-жаттығу. Қазақстан Республикасының физикалық картасында көрсетілген Қазақстан қалаларын әліпби тәртібімен жазып шығыңыздар.

Exercise 82. There are cities on the Republic of Kazakhstan's map and write their name in order in the alphabet.

Қазақстан Республикасының физикалық картасы

Дауысты дыбыстар жүйесі вокализм терминімен аталады. Дауысты дыбыстарға тән артикуляцияға тән ерекшелік оларда музыкальды үннің бодуы. Дыбыстардың классификациялық 2 түрі бар. Оның 1-физиологиялық классификация;

2-акустикалық классификация. Физиологиялық классификация акустикалық классификацияға қарағанда әлдеқайда қолайлы. Дауыстылар сөйлеу мүшелерінің негізгі үш түрінің қатысымы мен қалпына қарап, атап айтқанда 1- тілдің қалпына; 2- еріннің қалпына; 3- жақтың ашылу қалпына қарай топтастырылады.

1. Тілдің артқы таңдайға қарай жиырылып, бүктеліңкіреп айтылуынан жуан дауыстылар жасалады (а, о, ұ, ы т.б.), ал тілдің таңдайдың алдыңғы жағына жақындап айтылуынан жіңішке дауыстылар жасалады (ә, е, й, і, ү т.б.).
2. Еріннің қатысуына қарай еріндік және езулік болып бөлінеді.
3. Жақтың ашылу қалпына қарай дауыстылар ашық және қысаң болып бөлінеді.

The system of vowel sounds is called a term vocalism. Vowel sounds proper to have a musical sound. There 2 type of classification of vowel sounds. First is physical, second is acoustic. Physical classification is more comfortable than acoustic classification. The vowel sounds depends on the 3 mouth parts: 1-with respect to language; 2- with respect to cheek; 3-with respect to lips.

1)When the tongue reaches up to the sky, solid vowels appear. When the tongue reaches down, thin vowels appear.

2) According to the lips, there non-labialized and labial.

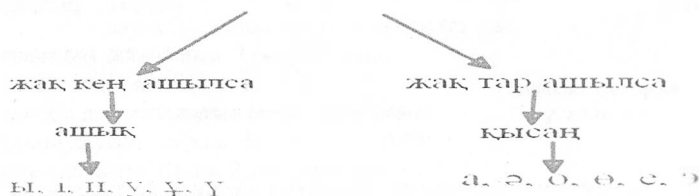
3) According to the cheek, there are open and compressed.

Дауысты дыбыстардың жіктелуі

Classification of vowel sounds

Жақтың қатысына қарай:

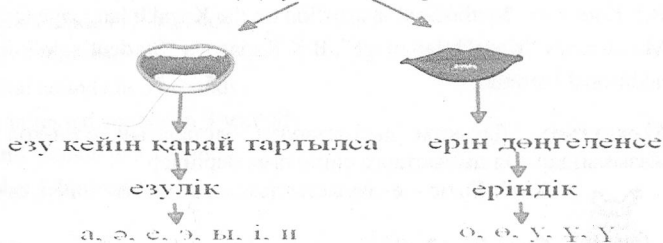
According to the cheek

Еріннің қатысына қарай:

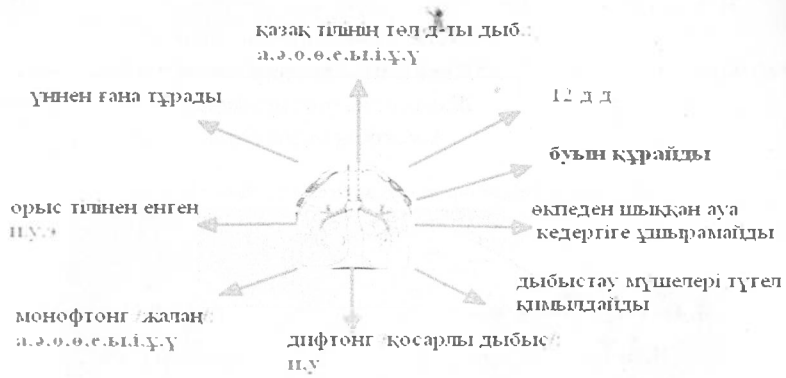
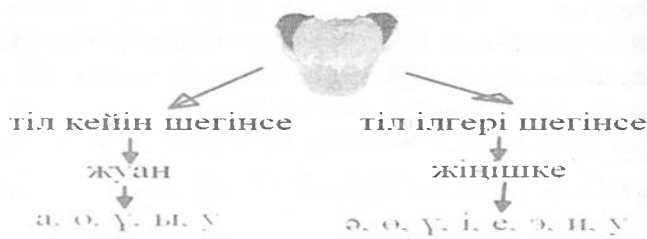
According to the lips

Дауыстылар

Жақтың ашылу қалпына қарай:

According to the tongue

66-жаттығу. Бастауыш сыныпта алған білімдерін еске түсіріп, оқулықтағы ереже. Б.Ш. Кәтенбаева «Қазақ тілі оқулығына әдістемелік нұсқау», М.Ә.Қараев «Қазақ тілі», Б.Қ.Қапасова «Оқушы анықтамасы» қосымша әдебиеттерден іздену арқылы кестені толықтырындар.

Exercise 66. Recalling the knowledge gained in primary school B.S.Katenova "Methodical instruction on the Kazakh language textbook", M.A.Karaev "Kazakh language", B.K.Kapasova "Student's definition" in additional literature

67-жаттығу. Дауысты дыбыстардан басталатын өзен-көлдердің аттарын жазыңыздар. Ол дыбыстарға сипаттама беріндер.

Үлгі: Ертис – е-дауысты дыбыс, жіңішке, ашық, езулік.
Exercise 67. Write names of the lakes and rivers that start from the vowel sounds and describe them. Example: Ertis-e-vowel sound, soft, open, non-labialized

68-жаттығу. Берілген тапсырманы топқа бөлініп орындаңдар.

1 топ: «Мұғалім» сөзіне фонетикалық талдау жасаңдар.

Бұл қай тілден енген сөз?

2 топ: «Жарлық» сөзіне фонетикалық талдау жасаңдар.

Бұл қай тілден енген сөз?

Exercise 68. Divide to the group and do this exercise.

1-group: make a phonetic analysis of the word “Teacher”

2- group: make a phonetic analysis of the word “Decree”

Which language did these words come from?

69-жаттығу. «Кім жылдам» ойыны. Жылдамдық пен есте сақтау қабілеттеріңізді дамыта отырып, тапсырманы орындаңдар.

- дауысты дыбыстарды 12 секундта жаз

- ашық дауыстыларды 3 секундта жаз
- жіңішке дауыстылардың саны
- еріндік дауыстыларды 3 секундта жаз
- қысаң дауыстыларды 3 секундта жаз
- жуан дауыстыларды 3 секундта жаз
- езулік дауыстылардың саны

Exercise 69. The game “Who is faster?”

Keep up the task by developing your speed and memory

- write vowel sounds in 12 seconds
- write open sounds in 3 seconds
- the number thin sounds
- write labial sounds in 3 seconds
- write compressed sounds in 3 seconds
- write solid sounds in 3 seconds
- the number labial sounds

Қазақ тілі + Орыс тілі + Ағылшын тілі

Kazakh language + Russian language + English language

70-жаттығу. Мақал-мәтелдердегі түсіп қалған сан есімді тауып, тиісті орнына қойындар.

_____ ала болса,

Ауыздағы кетеді.

_____ түгел болса,

Төбедегі келеді.

Алыстан _____ жасар бала келсе,
_____ ақсақал сәлем береді.

_____ теңгең болғанша,

_____ досың болсын.

Білекті _____ жығады,

Білімді _____ жығады.

Айдағаны _____ ешкі, ысқырығы жер жарады.

_____ жұрттың тілін біл,

_____ түрлі білім біл.

Жігіт _____ сырлы,

_____ қырлы болсын.

Жаздың _____ күні,

Қыстың _____ күнін асырар.

1. Мақал-мәтелдерді көшіріп жазып, сан есімдердің құрамындағы дауысты дыбыстардың астын сызындар.

2. Сан есімдерді орыс тілінде және ағылшын тілінде айтындар.

Exercise 70. Find the article from the proverbs and put in its proper place

1) ___ not six

The mouth go away

___ four

Coming down the hill.

2) When a ___ year-old boy arrives from the distance,
the ___ year-old gray-haired greetings.

3) Better have ___ friends, than ___ tenge.

4) ___ wound is broken, ___ have learned knowledge.

5) There are only ___ goats, but place is scary.

6) Know the language of the ___ nation,
learn ___ different knowledge.

7) Boy is ___ mystery,
let be ___ sharp.

8) Summer's ___ day,
covers ___ of winter days.

1. Rewrite this proverb and underline vowel sounds in numerals

2. Say numerals in Russian and English language

Дауыссыз дыбыстар

Silent sounds

Дауыссыз дыбыстар жүйесі (консонантизм) терминімен аталады.

Дауыссыз дыбыстардың артикуляциялық ерекшелігі:

а) дауыссыздарды айтқанда өкпеден шыққан ауа әйтеуір бір кедергіге ұшырайды. ә) дауыссыздарды айтқанда үн бәсең, солғын болады.

б) дауыссыз фонемалар буын құрай алмайды.

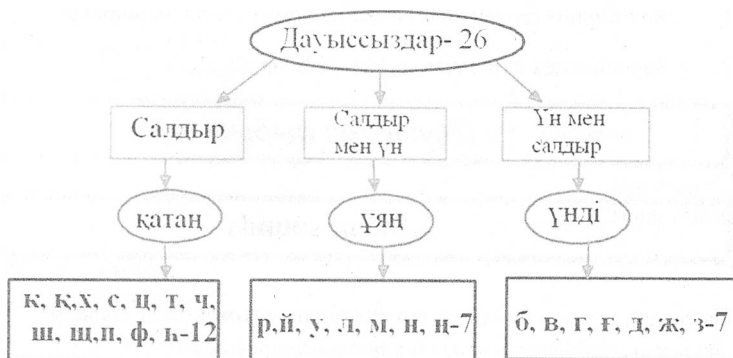
в) дауыссыз фонемаларды айтқанда дауыс шымылдығы баяу дірілдейді яғни пассив қатысады.

Дауыссыз дыбыстар дегеніміз - өкпеден шыққан ауаның кедергіге ұшырап шығуынан жасалатын дыбыстар. Қазіргі қазақ тілінде 26 дауыссыз дыбыс бар: б, в, г, ғ, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, т, (у), һ, ф, х, ц, ч, ш, щ, қ, н. Дауыссыз дыбыстарды айтқанда өкпеден шыққан ауа сөйлеу мүшелеріне соқғығып, одан салдыр пайда болады. Сондықтан да дауыссыз дыбыстарда үнге салдыр араласады.

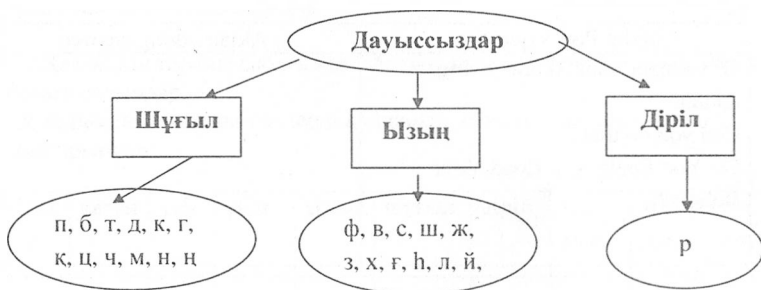
The term is called a voiceless system of consonants. The articulation feature of stereo sounds:

- a) The air that comes from the lungs is a barrier to speechlessness.
- b) In the voice of the voiceless, the voice is loose and faded.
- b) Voice phonemes can not form a link.
- c) In the case of loud phonemes, the voices of the voices slowly vibrate, ie, passive. Silent sounds are sounds made from the lungs' air. There are 26 voices in modern Kazakh language: b, c, g, g, d, g, z, y, k, l, m, n, p, p, s, t, (y), h, f, x, c, ch, y, y, y. Speaking of loud sounds, the air comes from the lungs, leaving the lumps. That's why it sounds like a loud noise

**ҮН МЕН САЛДЫРДЫҢ ҚАТЫСЫНА ҚАРАЙ ДАУЫССЫЗДАР ҮШКЕ БӨЛІНЕДІ:
EVEN AGAINST PART OF THE WORDS WOULD LIKE: Acoustic sounds -26**

**ДАУЫССЫЗДАР АЙТЫЛУ ЖОЛЫНА ҚАРАЙ
ҮШКЕ БӨЛІНЕДІ:**

71- жаттығу. Құрамында сандары бар сөздерді тауып жазыңдар. Дауыссыз дыбыстарды жіктеп, кестені толтырыңдар.

Мысалдар	ұяң	үнді	қатаң	тіл алды	тіл ортасы	тіл арты	шұғыл	ызың	діріл
Күшік									

Exercise 71. Find the words that contain numbers. Fill the table with the noise-free sounds. Examples are vibrational when the surrounding language is strong enough to be spoken Strength

72-жаттығу. Дулат Бабатайұлының «О, Ақтан жас, Ақтан жас» өлеңін негізге ала отырып, «Ұлы жүрек» тақырыбына төмендегі үлгі бойынша өлең-диалог құрастырыңдар.

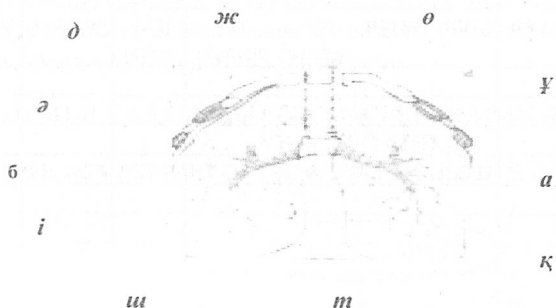
Дулат акын сұрағы:	Ақтан жас жауабы:
О, Ақтан жас, Ақтан жас, Сен де жетер ме екенсің? Жетімдіктің белінен асып өтер ме екенсің?	

Exercise 72. Based on Dulat Babatayev's poem "O, Aktan Zhas, Aktan Zhas", make a poem dialogue on the topic "Great Heart".

Dulat Poet's question	: Aktan young answer:
O, younger than Aktan, young Aktan, Can you do that? Do You Really Overload Your Beliefs?	

73-жаттығу.Өкпенің үстіне тек дауысты дыбыстарды қойындар.

Exercise 73: Just put sound sounds on top of the box.

74-жаттығу.1.Мәтінді оқып, мазмұнын түсіндіріңдер.

Алтын адам.

Астанада мұражайдың түр-түрі бар. Балалар оларды аралап, көп қызықтады. Әсіресе, археология мұражайына жасалған экскурсия оларға қатты ұнады.

Мұражайда экспонаттар қазіргі Қазақстан жерінде ерте замандар да қандай тайпалар мекендегенін білдіреді.

Археологтар табылған еңбек құралдары, ыдыстар, әшекей бұйымдарға қарап, біздің ата-бабаларымыздың қалай өмір сүріп, немен шұғыл данғандарын анықтап отыр.

Балалар бір экспонаттың жанынан көпке дейін кетпеді. Онда жас ханзада – сақ жауынгерінің бастан-аяқ алтынмен әдіптелген киімі қойылған.

Оның дулығы мен кіреуке сауытына зергер бабамыздың бірі адамдардың, құстардың, ағаштардың, таулардың суретін бейнелеп, алтын табакшалармен әшекейлеген.

2. Қазақстан тарихы сабағында «Алтын адам» туралы алған мәліметтерінді ортаға салыңдар.

3. Қарамен жазылған сөздерді қолданып, семантикалық картаны толтырыңдар.

Сөз	қатан	ұяң	үнді	ызын	шұғыл	діріл	тіл алды	тіл арты	тіл ортасы

Exercise 74. Read the text and explain its contents.

Gold man.

There is a museum in Astana. Children were greatly inspired by them. Especially enjoyed the excursion to the archeological museum. Exhibits in the museum mean that the tribes of ancient times existed in modern Kazakhstan. Archaeologists look at the tools, containers, jewelry, find out how our ancestors lived and how fast they were. The children did not go to one exhibit for a long time. It features a young prince - a warrior dressed in gold. One of our ancestors painted a picture of people, birds, trees, mountains, and decorated with golden plates to his helmet and backpack.

2. Information about the "Golden Man" in the History lesson of Kazakhstan.

3. Fill the semantic card using words written by black.

The word is strictly interconnected, and is a language spoken medium

75-жаттығу. Түсіп қалған әріптерді тауып, көшіріп жазыңдар.

Дауысты дыбыстардың астын бір сызықпен, дауыссыз дыбыстардың астын екі сызықпен сызыңыздар.

Қ...за... ..азба м...ралар...ны... к...пш...лігі ара... ә...іпби... арқ...лы біздің
 ...ама...ымы...ға жет...і. 1912 жы...ы ...хмет Ба...тұр...ынов а...аб әліп...іін...
 н...гіз...елген қа...ақ жазуы...а ал...ғаш ре...орма жа...а...ы.

Exercise 75. Find and download the missing fonts.

Draw with two lines under the sounds of the sounds, with a single line of sounds.

.....
..... our ... uh ... get rid of it ... i. 1912 ... h ... hmmm ... bh ... bh
... au ... a ... a ... a ... a ... a ... a ... it is ... it is ... forest ...

76-жаттығу. Жылдамдықты және есте сақтау қабілеттеріңізді дамыта отырып, тапсырмаларды орындаңыздар.

- дауыссыз дыбыстарды 12 секундта жаз
- үнді дауыссыздарды 3 секундта жаз
- ұяң дауыссыздардың саны
- қатаң дауыссыздарды 3 секундта жаз
- ызың дауыссыздарды 3 секундта жаз
- шұғыл дауыссыздарды 3 секундта жаз.

Exercise 76. Do your tasks by developing your speed and memory.

- Write the noisy sounds in 12 seconds
- Write Indian speakers in 3 seconds
- The number of unwanted ones
- Write down the strict voters in 3 seconds.
- Write your voiceless voice in 3 seconds
- Write emergency voice for 3 seconds.

77-жаттығу. «Дауыссыз дыбыстар» тақырыбына сатылай кешенді талдау жасаңыздар.

Дауыссыз дыбыстар

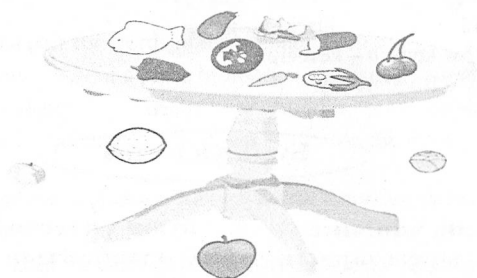
1. Үн мен салдырдың қатысына қарай: ұяң, үнді, қатаң
2. Жасалу жолына қарай: тіл алды, тіл арты, тіл ортасы
3. Айтылу жолына қарай: ызың, шұғыл, діріл
4. Жалпы саны: 26

Exercise 77. Make a sophisticated analysis of the theme "Silent sounds".

Silent sounds

1. Depending on the color of the face and the trunk: nudity, Indian, strict
2. Depending on how it works: language, language, language environment
3. By way of saying: fever, sudden, vibration
4. Total number: 26

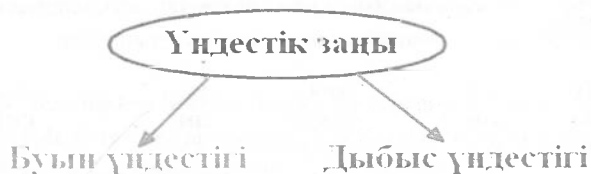

78-жаттығу. Дастарқан үстіне тек дауыссыздан басталатын тағамдарды қойыңыздар.

Exercise 78. Just put on the lunch-breaking dishes

Сингорманизм (грек.«бірге, үндесу, үйлесу») – сөз ішіндегі дауыстылардың бірыңғай жуан, бірыңғай жіңішке болып үндесуі.

Сөзді бастан-аяқ біркелкі әуезбен айтуды **үндестік заңы** деп айтамыз.

Қа+ғаз+ды

Те+ре+зе+ге

Ба+ла+лар+ға

Ең+бек+тің

тап+у – табу кеп+іп – кеу+іп

Бөген+бай – Бөгем+бай

Айт-бай – Айт+пай

Қара+көз – Қара+гөз

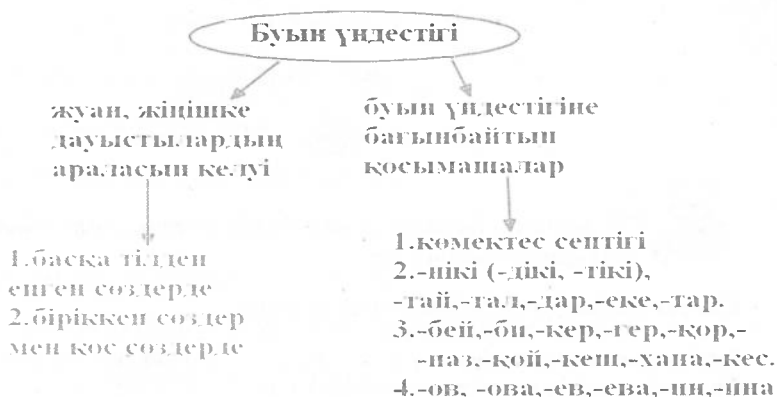
қаш+са – қаш+ша

жүрек+і – жүрегі

Singmanism (Greek: "together, synchronization, harmony") is a single, thick, uniform thinner of voices inside the word.

We call it a synonym for singing the same tune

Qa+g̃az+dı	Ayt+bay – Ayt+pay
Te+re+ze+ge	Qara+k̃öz – Qara+g̃öz
Ba+la+lar+g̃a	qaş+sa – qaş+şa
Eñ+bek+tiñ	jürek+i – jüregi
tap+w – tabw	ker+ip – kew+ip
Bögen+bay – Bögem+bay	

79-жаттығу. Төмендегі сөздерге қосымшаларды дұрыс тауып жалғап, қандай үндестік екенін айтыңыздар:

Мал	лар	қой	тар	әйел	м
Бала	дар	қонақ	ды	шеше	сы
Түйе	лар	бойдақ	ка	аға	і

Exercise 79. Find and add the correct fixes for the words listed below and say what kind of harmony:

Mal	lar	koi	tar	aiel	m
Bala	dar	konak	dy	sheshe	sy
Tuic	lar	boidak	ka	aga	i

80-жаттығу. Сөздердің сынарын екінші бағанадан тауып жазыңыздар:

Құлақпен	көрген	төрге	болыпты	асқар	бұлағы
Көзбен	жерде	қаза	салу	ағар	қанаты
Елсіз	естіген	сурет	отыру	он	тау

Exercise 80. Find a pair for words in the second column:

With ears	saw	in a place of honor	was	supreme	stream
With eyes	in place	death	build	flow	the wing
Uninhabited	heard	picture	sit down	on the right	mountain

Төмендегі мәтінді оқып шығып, Қаз дауысты Қазыбек бидің берген жауабын дұрыс жазыңыздар.

Төле би тоқсан жасқа келгенде Қаз дауысты Қазыбек би сәлем бере барыпты. Елдің жақсылары, шешендер, ойшылдары жиналып, әңгіме-дүкен құрып отырғанда:

- Қаз дауысты Қазыбегім келді. Бәрің түгел жиналыңдар. Сендерге айтар он түрлі жұмбағым бар, соны шешіндер. - дейді Төле би.

- Айтыңыз, айтыңыз.

- Айтсам, он түрлі жұмбағым мынау: бір, екі, үш, төрт, бес, алты, жеті, сегіз, тоғыз, он.

Отырғандар таң-тамаша болады.

- Бұл не жұмбақ! Осындай да жұмбақ бола ма?

- Би аға, бұл жұмбақты мен шешейін, рұқсат етіңіз? – дейді Қаз дауысты Қазыбек.

Exercise 65. Read the text below and write the answer given by Kazybek bi

- When Tole Bi reached ninety years old, Kazybek Bi went to greet him.

When good people, Chechens and thinkers got together,

- - My kaz dayusta Kazybek came. Get everyone together! There are ten different puzzles that I want to tell you, says Tole Bi.

- - Tell us, tell us.

- - If I say, I have ten different puzzles: one, two, three, four, five, six, seven, eight, nine, ten.

- Those who sat were amazed.

- - What a mystery! Does such a mystery happen?

- - "Bi, let me solve this riddle, please?" - says kaz dauysty Kazybek.

Сұрақтар мен тапсырмалар

1. Қазақ әліпбиін жасаған кім?
2. Дыбыс емес, таңба.
3. Косарлы дыбыстар қаншау?
4. Қазақтың төл әріптері қаншау? Ата.
5. Үнді дауыссыздарды ата.
6. Аяқта: Өз елін сүймеген Адам, ештеңені де ... сүйе алмайды.
7. Тілінмен жүгірме, (Біліммен жүгір).
8. Оқылмайды, жазылады. Бірақ сөзден табылады. Ол қай әріп еді?
9. Бір дыбыстан құралған қандай сөздерді білесің?
10. Әрі дауысты, әрі дауыссыз, әрі жуан, әрі жіңішке дыбыстар қатарында қолданылатын қай дыбыс? Мысал келтіріп, дәлелдеп бере алады?
11. Мына сөздерде неше дауысты, неше дауыссыз дыбыстар бар? Қауын, жуан, жуу, қияр.
12. Үндестік заңы деген не?
13. Буын үндестігіне қандай қосымшалар бағынбайды?

Questions and tasks

1. Who made the Kazakh alphabet?
2. Not a sound, but a sign.
3. How many double sounds?
4. How many original Kazakh letters? Name it.
5. What are the sonorous consonant sounds?
6. Finish: A person who does not love his country cannot love anything ...
7. Do not run the tongue, run with knowledge.
8. It is not read, it is written. But it is in the word. What is the letter?
9. What words that consist of one sound do you know?
10. What sound is used in both consonants and hard, in soft sounds? Can you give an example and prove it?
11. How many vowels and consonants contain the following words? Melons, thick, washed, cucumbers.
12. What is the law of harmonicism?
13. Which Applications do not obey the law of harmonicism?

Буын. Буын түрлері

Joints. Types of joints

Сөз айтылғанда тұтас, бірден айтылмайды. Сөздердің айтылуында ауа толқыны үзіліп-үзіліп шығады. Бір сөздің ішінде ауа толқынына негізделген бірнеше бөлшек бола береді. Сөздегі бір дауыстының немесе дауысты мен дауыссыздың бөлшектеніп айтылуын **буын** дейміз, өйткені ауа сөздің құрамындағы дауыстыларды айтқанда еркін шығады да, дауыссыздарды айтқанда кедергіге ұшырайды. Сонда буын өкпеден келе жатқан фонациялық ауамен тікелей байланысты болады. Сондықтан сөздің буынға бөлінуі дауысты дыбысқа байланысты. Сөзде қанша дауысты дыбыс болса, сонша буын болады, өйткені тек дауысты дыбыс қана буын жасай алады. Дауыссыз дыбыс буын жасай алмайды, ол дауысты дыбыспен бірге буын құрамына кіреді. Мысалы: ка-ла, о-нер, жас-тык, та-ма-ша, т.б.

When the word is pronounced it is not made immediately. In a word, there are several fractions based on the airwave. One word consists of several parts which are based on airwave. A syllable is one vowel sound or a vowel in combination with one or several consonant sounds that are pronounced during the process of speaking with one push of exhaled air. Because when we pronounce the vowels, they go out freely into the air, and the consonants on the contrary encounter obstacles. The division of words into a syllable is associated with a vowel sound. How many vowel sounds in one word will have so many syllables in a word, because only a vowel can make a syllable. Accordingly, a consonant sound cannot make a syllable, only by entering into one word with a vowel sound it is included in the syllable. For example: ka-la, o-ner, zhas-tyk, ta-ma-sha, etc.

Буынға тән негізгі белгілер:

- Буын болу үшін оның құрамында дауысты дыбыс болу керек және оның саны бір буында біреуден артық болмауы тиіс;
- Буында мағына болмайды. Кейбір сөздердің әрбір буыны лексикалық немесе морфологиялық мағынасы бар бөлшектерге тура келіп қалады: Мысалы: ат-ты-лар-ға деген төрт буынды сөздің бірінші буыны – ат (түбір), екінші буыны – ты – сын есім тудыратын жұрнақ, үшінші буыны – лар-көптік жалғау, төртінші буын – ға – септік жалғау;
- Қазақ тіліндегі байырғы сөздер бірыңғай не жуан буынды, немесе жінішке буынды болып келеді. Қазақ тілінде жуан және жінішке буынды (аралас буынды) орыс және өзге тілдерден енген сөздерде кездеседі;
- Қазақ тілінің байырғы сөздері, буындары екі дауыссыздан басталмайды;
- Тіліміздің байырғы сөздерінің соңында еліктеуші сөздерден басқа екіден артық дауыссыз дыбыс келмейді.

Қазақ тіліндегі буынның дыбыстық құрамы төмендегідей болып келеді:
Бір дыбысты, екі дыбысты, үш дыбысты, төрт дыбысты. Ал орыс тілі арқылы енген сөздерде буын бес, алты дыбысты бола береді. Мысалы: спорт, пункт, спектр, спринт. Дыбысталу жағынан қарағанда сөйлеу жік – жігімен айтылған дыбыс шумақтарының тізбегінен құралады. Дыбысталудың шумағы өз ішінде кіші топтарға бөлшектенеді. Олар сөйлеудің фонетикалық единицалары ретінде қаралады: 1) фраза, 2) такт, 3) буын, 4) дыбыс немесе фонема.

The main features of the syllable:

- In order for a syllable to have a word, it must have a vowel sound, and its number should not exceed one in one syllable:
- There is no meaning in the syllable. However, some words may have lexical or morphological meaning in certain parts. For example: in the word at-ty-lar-ga, the first syllable -at (root) is the second syllable -ty- the suffix that forms the adjective, the third syllable -lar- the plural, the fourth syllable -ga- case ending
- Old Kazakh Kazakh words are either single hard vowels or soft vowels. In the Kazakh language there are also words pronounced and hard and soft vowel (mixed) mainly borrowed words that came into Kazakh from Russian and from other languages:
- Old words and inscriptions in the Kazakh language do not begin with two words;
- At the end of the native language of our language, there are no more than two consonant sounds, except for imitative words.

The sound composition of the syllable in the Kazakh language is as follows: Monotonous, two-sonorous, three-phonetic, four-phonetic.

In the words that came to us from the Russian there are five, six sounds. For example: sport, point, range, sprint. It consists of a series of sounds. Couples sounding inside is divided into small groups. They are regarded as phonetic units of speech: 1) phrase, 2) time, 3) syllable 4) sound or phoneme

Буынның түрлері

Буын құрамының түрліше болуына байланысты буынның қазақ тілінде үш түрі бар: ашық буын, тұйық буын, бітеу буын.

Жеке дауыстылан болған немесе дауыстыдан басталып, дауыстыға бітетін буын **ашық буын** деп аталады. М-ы: а-ға, ба-ла...

Дауыстыдан басталып, дауыссызға бітетін буын **тұйық буын** деп аталады. М-ы: ат, ақ, ін...

Дауыссыздан басталып, дауыссызға аяқталған, екі жағынан дауыссызбен қоршалған дауыстысы бар буын **бітеу буын** деп аталады.

М-ы: жок, зор, бұлт.

Буын түрлерінің шартты белгілері:

Ашық буын –А, ВА

Тұйық буын –АВ,АВВ

Бітеу буын –ВАВ,ВАВВ

Мұндағы А дауысты дыбыс,В дауыссыз дыбыс

Types of syllables

Since syllables are different, there are three types of syllables in the Kazakh language: open syllable, closed syllable of semi-open syllables.

open syllable - syllable, beginning and ending with a vowel sound. For example: a-ga, ba-la

The semi-closed syllable begins with a vowel sound ends with a consonant sound. For example: at, ak, in

The closed syllable begins with a consonant and ends with a consonant. For example: zhok, zor, bult

Conventional signs of syllable types:

open syllable - A, VA

semi-closed syllable-AB, ABB

closed syllable - BAV, BABB

Here is A vowel sound, B consonant sound

83-жаттығу. Мәтінді зерттеп, зерделеп оқып шығыңыздар. Көшіріп жазып, бітеу буынды, тұйық буынды, ашық буынды сөздерді тауып, координаталық жазықтыққа сәйкестіріңіздер.

Бүркіт.

Бүркітті үйге енгізіп, тұғырдың үстіне қондырды. Жәнібек қасынан қалмай жүр. Қыранды жақыннан көргені – осы. Көзі қандай өткір! Жанжал іздегендей жалт – жұлт қарағанда, өңменіңнен өтеді. Тұмсығы қалмақы кайқая біткен. Үлпілдеген балақ жүні мен мойнында ғана қызғылт жолақ бар. Басқа жері көмірдей қап – кара. Сары сактияң саусақтары бұж – бұж боп, шорланып біткен. Бұл да Базекеннің өзіндей кәрі болса керек. Шар болаттай кара көк тегеуріні мұқала бастаған. Жем бере қоймадың деп ызалаңды ма, шұрық – тесік тұғырды сықырлата қысып жіберді.

-Тәк – тәк... Бүгін сіркесі су көтермей, шөлкестеніп отыр. Бәлем, тұра тұр, томағанды кигізіп қояйын.

Exercise 83. Study the text and read it. Rewrite and find the words with a closed syllable, with a half-closed syllable, with an open syllable, and connect them to the coordinate plane

Eagle

He introduced the eagle into his house and placed it on a pedestal. Zhanibek neither moves away from him. He first saw the eagle so close. What a keen eye! He looks with such a burning eye, as if looking for a scandal. And his beak is folded in a Kalmyk bending. There is only a pink stripe on the hair and neck of a shiny beard.

The rest of the pieces are soot black. His yellow claws fused together and healed. He seems to be as old as Bazeka too. And the strength of his grip that was like a steel ball is strong, it seems to have become tired. Whether he is angry that he was not given food, as if it was not, he creaked squeezes the hollow stand.

- So - so ... Today he sits in an irritated state. wait a minute I'll put your cap on you.

84-жаттығу. М. Жұмабаевтың «Мен жастарға сенемін» өлеңіндегі буын санын тап.

Арыстандай айбатты.
Жолбарыстай кайратты-
Қырандай күшті қанатты.
Мен жастарға сенемін!
Көздерінде от ойнар.
Сөздерінде жалын бар.
Жаннан қымбат оларға ар,
Мен жастарға сенемін!
Жас қырандар – балапан.
Жайып қанат ұмтылған.
Көздегені көк аспан.
Мен жастарға сенемін!

Exercise 84. Find how many syllables in M.Zhumabayev's poem «I believe in youth»

Like a lion's lion.
Strongly trampled-
Strong wings like eagle.
I believe in young people!
In their eyes.
In his words there is a flame.
They are very expensive.
I believe in young people!
Young eagles - chickens.

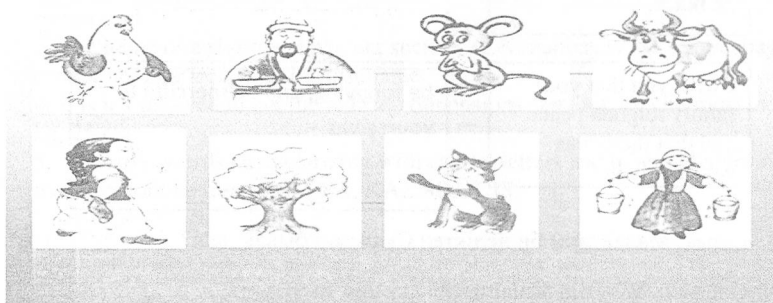

Raising wings.
The sky is blue.
I believe in young people!

85-жаттығу. Суреттерді оқиға желісі бойынша рет-ретімен орналастырып, сол бойынша әңгімеленіңіздер.

Exercise 85. Organize the images alternately in the event line, and then tell the story according to the plan.

86- жаттығу. Шешендік сөздерді оқып, Малайсары қарияның Сырымға берген жауабын дұрыс беріңіздер.

Малайсары қария Сырымға Сырым берген жауабын дұрыс беріңіздер.

былай депті...

Кеудең тола бауыр болсын

Ел жүгін арқама батты деп ауырсынба, шыдамды бол.

Арқаң кара нардай жауыр болсын.

Жора-жолдастарың көп болсын, ел мұңына, жетім-жесірге құлағың түрік, есігің ашық болсын.

Үйіңнің сыртынан дүбір кетпесін, Құлағыңның сыртынан сыбыр кетпесін

Өкпешіл болма, кең-кешірімді бол, ат төбеліндей аз қазакты алыс-жақын деп бөлмей, бауырмал бол.

Бірақ жасың жетпіске жетпесін!

Ал «Жетпіске жасың жетпесін» дегеніңізді түсіне алмадым.

Exercise 86. Read the orator's speech and give the correct answer that the old Malaisary gave to Syrym.

Give the correct answer that the old man Malaisary gave to Syrym.

He said ..

Let your breast
become full of liver

Do not worry about the load of the
country

May your black beard
be black.

Take good care of orphans, and i
wish you have many friends

I wish you that your
family reigned peace
and that there was
well-being in

be forgiving, and be merciful to
yourselves

Сұрақ: Малайсары би неліктен Сырымға былай деді?

Question: Why did Malaisary bi say this to Syrym?

Жауабыңызды жазыңыз.

Тасымал

Word wrap rules

Сөздің жолға сыймаған бір я бірнеше буынын келесі жолға тасымалдауға болады.

Сөздің жолға сыймаған бөлігін екінші жолға тасымалдау буын жігінен жасалады. Мысалы : са-бақ, мек-теп.

Мына төмендегі сөз түрлерін тасымалдауға болмайды.

1. Бір буынды сөздерді тасымалдауға болмайды. *Мысалы* : от, кел, ет, қарт.

2. Сөздердің бір әрпін келесі жолға тасымалдауға немесе жолдың соңынап қалдыруға болмайды. Сондай – ақ ата, ан, кең, еш, кия сөздеріндегі и, а, я, ю әріптерін тасымалдауға болмайды.

3. А. Кұнанбаев, М. Жұмабаев деген сияқты қысқартылып жазылған кісі атын оның фамилиясынан бөліп тасымалдауға болмайды.

4. Қысқартылып жазылған өлшем атауларын (км, кг, м, см, мм) алдындағы санынан бөліп тасымалдауға болмайды : 10кг, 25см

5. Бас әріптері және бас әріп пен сөздің басқа буыны арқылы қысқарған сөздер тасымалданбайды. АҚШ, ТМД, ҚАЗ МҮ.

Please write your reply.

You can move one or more syllables that did not move one line to the next line.

Word wrapping is done by dividing words into syllables. For example: sa- bak, mek- tep

The following kinds of words are not transferable.

1. Monosyllabic words are not transferable. For example: ot, kel, et, kart

2. You can not drag one letter to the next line or leave it at the end of the line.

In addition, the letters i, a, ia, iu in the words ata, ak, an, ken, esh, kia cannot be transferred

3. The name of a shortened person, such as A. Kunanbayev, M. Zhumabayev, cannot be separated from his last name.

4. It is not allowed to cut the reduced dimensions (km, kg, m, cm, mm) to: 10 kg, 25 cm.

5. Similarly, words characterizing with capital letters and other syllables of words cannot be tolerated. USA, KAZ MU, CIS.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
2. ҚР жалпы орта білім беретін ұйымдарында ғылым негіздерін оқытудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хат. -Астана, -2015 ж.
3. Негізгі орта білім беру деңгейінің «Тіл және әдебиет» білім беру саласы пәндерінің оқу бағдарламасы. -Астана, -2015 ж.
4. «Қазақ тіліне арналған дидактикалық тапсырмалар»
5. «Қазақ тілі грамматикасы» -астана, 2002 ж.
6. Сыздықова Р. «Емле және тыныс белгідері»
7. «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналдары 2002 ж.
8. Бектұров Ш.К «Қазақ тілі» - «Атамұра», 2006 ж.
9. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. -Алматы, 2008
10. Қазақтың би-шешендері
11. Мақал – мәтелдер жинағы
12. Диалектологиялық сөздік

References

1. The state compulsory standard of secondary education of the Republic of Kazakhstan.
2. Methodical instruction on peculiarities of teaching sciences in general secondary education of the Republic of Kazakhstan. -Astana, -2015
3. The curriculum of disciplines of the level of secondary education "Language and Literature". -Astana, -2015
4. "Didactic tasks for the Kazakh language"
5. "The Kazakh Language Grammar" - in 2002
6. Syzdykova R. "Spells and Punctuation"
7. "Kazakh language and literature" magazines.
8. Bekturov Sh.K. «Kazakh tili» - «Atamura», 2006.
9. Explanatory dictionary of the Kazakh language. - Almaty, 2008
10. Kazakh singers
11. The article is a collection of sayings Dialectological dictionary